

Çekte Muhatap Bankanın Sorumluluğu Hakkında Bir Değerlendirme^(*)

Rahime Rana SAYGIN^(**)

Doç. Dr. Raziye AKSU^(***)

Öz

Üçlü bir ilişkiyi barındıran çek, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)'nda ödeme aracı olarak kurgulanmıştır. Çekte düzenleyen, çekin ödenmesi emrini muhataba vermektedir. Çek sebebiyle ödeme isteyen hamil, çeki muhataba ibraz eder (TTK m. 796). Dolayısıyla muhatabın çeki ve hamili inceleme imkânı bulunur. Bu bağlamda, çekte muhatap bankanın sorumluluğu incelenmiştir. Çekin düzenlenebilmesi için düzenleyen ile muhatap arasında çek anlaşması yapılır (TTK m. 783). Bu açıdan ilk olarak sorumluluk çek anlaşmasının kurulması aşaması açısından ele alınmıştır. Çek bedeli, düzenleyenin çekle işleyen banka hesabından ödenir. Bu nedenle, ikinci olarak, muhatap bankanın sorumluluğu çek bedelinin ödenmesi bakımından incelenmiştir. Bu aşamada öncelikle sorumluluk sırasıyla karşılığı bulunan ve kanunen ödenmesi gereken çekin ödenmemesi durumu ile kanuni ödeme yükümlülüğüne aykırı davranılması durumu açısından ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, çeki düzenleyene çekten cayma imkânı tanınmıştır (TTK m. 799). Bu sebeple, muhatap bankanın sorumluluğu bakımından bu düzenleme irdelenmiştir. Bu çalışma esnasında, sorumluluk hükümlerinin yeterliği sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Çek, Muhatap Banka, Çek Anlaşması, Çekten Cayma.

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 24.04.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 18.09.2024.

Atıf Şekli: Rahime Rana Saygın ve Raziye Aksu, 'Çekte Muhatap Bankanın Sorumluluğu Hakkında Bir Değerlendirme' (2024) 14(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1615, 1662.

DOI: 10.52273/sduhfd..1472844.

(**) Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Doktora Programı Öğrencisi, Isparta, Türkiye.

E-posta: rahimeranasaygin@gmail.com.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8755-7781>.

(***) Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.

E-posta: raziye_aksu1905@hotmail.com.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2245-863X>.

An Evaluation About the Liability of the Drawee Bank in the Check

Abstract

Check, which contains a three-party relationship, is regulated as payment instrument in Turkish Commercial Code No. 6102 (TCC). In a check, the drawer orders the payment of the check to the addressee. The holder, wants payment due to the check presents it to the drawee (TCC Art. 796). Therefore, the drawee has opportunity to examine the check and its holder. In this context, the liability of the drawee bank in the check was examined. In order for the check to be issued, a check agreement is made between the issuer and the drawee. In this respect, firstly, the liability was discussed in terms of the establishment of this agreement. The check amount is paid from the bank account of the drawer operating with the check. Therefore, secondly, the liability was discussed in terms of the payment of the check. At this stage the liability was discussed sequentially in terms the case of non payment check that have provision and must be paid, and the case of violating the legal payment obligation. the drawer of the check has been granted the opportunity to withdraw from the check (TCC Art. 799). Therefore, this provision was examined in terms of the liability of the drawee bank. During this study, adequacy of the provisions of the liability were questioned.

Keywords

Check, Drawee Bank, Check Agreement, Withdraw from the Check.

Extended Summary

Check, one of the bills of exchange, is regulated in Art. 780 and following of the Turkish Commercial Code No. 6102 (TCC). Check, which has a triple relationship, is regulated as a payment instrument in the TCC. Accordingly, the issuer gives the order for payment of the check to the drawee bank. In this context, the holder who wants payment due to the check presents the check to the drawee bank (TCC Art. 796). Therefore, the drawee bank has the opportunity to examine the check and its holder. In this context, in this study, the liability of the drawee bank in the check was examined. According to this, in order for a check to be drawn up, there must be an express or implied agreement between the drawee and the issuer that the issuer will have the right to dispose of this check by issuing a check (TCC Art. 783/1). In this context, first of all, the liability of the drawee bank during the establishment of the check agreement was discussed. While the drawee bank fulfills the duties and obligations given to them in the Check Law No. 5941 (CL) regarding opening a check account, it investigates whether the person who wants to open a check account is banned or not, in accordance with the provisions of this Law. While the drawee bank fulfills the duties and obligations given to it in the CL regarding opening a check account, it investigates whether the person who wants to open a check account is banned in accordance with the provisions of this Law; It also shows the necessary care and attention in determining the economic and social situation of the person concerned. Every trader must act like a prudent businessman in all his business activities (TCC Art. 18/2). In CL Art. 2/1, the drawee bank's duty of care arising from TCC Art. 18/2 is repeated. There are no clear criteria set for the drawee bank's obligation to determine the economic and social status of the person who wants to open a checking account. This obligation should not be interpreted in a way that would result in restricting the parties' freedom of contract, although this is not foreseen in the TCC. In this context, the obligation to determine the economic and social situation should not be interpreted as requiring the person who wants to open a checking account to have high financial capability or to be engaged in trade. The drawee bank, which acts contrary to the obligation stipulated in CL Art. 2/1, will be liable to the check holder in accordance with the provisions of tort. In order for the drawee bank to be held liable, it is not necessary for it to have exhausted its right to apply against its debtors. Because the check holder's right to apply to the drawee bank is independent of the right to apply to the debtors. Within the scope of this liability, the drawee bank may have to pay the entire check amount. Because, as a rule, the one who causes the tort pays all the damage incurred. If the holder is at fault in causing the damage, the liability of the drawee bank should be reduced in proportion to this fault (Turkish Code Obligations No 6098 Art. 52). The drawee bank will pay the check amount from the issuer's bank account that works with the check. In this respect, secondly, in our study, the liability of the drawee bank during the payment of the check is included. Here, first of all, the liability of the drawee bank in case the check that have provision and must be paid by law is not paid was examined. Then, the situation where the drawee bank violated its legal payment obligation was discussed. The drawee bank is obliged to pay the holder other than the presenter, up to the legal guarantee amount stipulated by law, for each check leaf presented within the due date, in case there is no equivalent. The drawee bank is

obliged to complete and pay this partial reserve up to the legal guarantee amount stipulated in the law, provided that it does not exceed the check value for each check leaf with partial reserve (CL Art. 3/3). The drawee bank that does not fulfill this obligation has liability to the issuer arising from breach of contract. In addition, issuer was given the opportunity to withdraw from the check. Withdrawal from the check becomes effective only after the submission period has passed. If the check has not been withdrawn, the drawee may still pay the check after the presentation period has elapsed (TCC Art. 799). If the withdrawal of the check has any effect and consequences, the drawee bank should not pay the check amount to the holder. Despite this, the drawee bank who pays the check amount to the holder is liable to the issuer.

Giriş

Günlük hayatta nakit paraya ulaşmada veya nakit parayı taşımada yaşanan sıkıntılar sebebiyle bunlara alternatif olarak kambiyo senetleri kullanılmaktadır. Bu senetlerden biri de içeriğinde üçlü bir ilişkiyi barındıran çekdir [6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK¹) m. 780]. TTK'nin kurgusunda çek, ödeme aracı olarak tasarlanmıştır². Zira çekte vade yoktur ve TTK'de kısa ibraz süreleri öngörülmüştür (TTK m. 795; 796). Dünya genelinde, nakit dışı diğer ödeme araçlarının yaygınlaşmasıyla çek kullanımı azalma eğilimindedir³. Oysa bu eğilimin aksine Türkiye'de çek kullanımı dramatik olmasa da artış göstermektedir. Bununla birlikte, ülkemizde karşılıksız çek sorunsalı da varlığını sürdürmektedir⁴. Kanun koyucu, bu sorunsalı önlemek için çek hamilini koruyucu bir takım düzenlemeler getirme gereği duymuştur. Muhatap bankaya çekten doğan sorumluluklar yüklemesinin başlıca nedenlerinden birini de bu gereksinim oluşturur⁵. Muhatap bankanın çekten doğan sorumluluğuna, hem TTK hem de 5941 sayılı Çek Kanunu'nda (ÇekK⁶) da yer verilmiştir. Buna göre, çekte öncelikle çeki düzenle-

¹ Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.01.2011, RG 14.02.2011/27846.

² Abuzer Kendigelen, *Çek Hukuku* (6. Bası, On İki Levha Yayınları 2021) 47; Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (26. Baskı, Yetkin Yayınları 2022) 222; ÇekK'de ileri düzenleme tarihli çekte cezası verilerek bu kurguya aykırı davranıldığına ilişkin bkz. Ali Haydar Yıldırım, 'Türk Hukuku'nda Vadeli Çek (İleri Tarihli Çek) ve Bunun Doğurduğu Sonuçlara İlişkin Bazı Tespitler' (2017) 21 (4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91, 93 vd.

³ 2012-2021 dönemi açısından Türkiye dahil 20 ülkede çekin nakit dışı ödemeler içindeki payını değerlendiren çalışma için bkz. Antar Diallo and Oz Shy, 'Use of Checks in Selected Countries' (2023) 23 (1) <<https://www.atlantafed.org/-/media/documents/banking/consumer-payments/research-data-reports/2023/07/14/use-of-checks-in-selected-countries.pdf>> Date of Access 10 September 2024; çek kullanımı son 10 yılda yaklaşık %90 azalan, buna mukabil ortalama çek maliyeti sürekli artan Avustralya'da 2030 yılı itibarıyla çek kullanımı kaldırılacaktır. Bkz. <<https://treasury.gov.au/sites/default/files/2023-12/c2023-471331-cp.pdf>> Erişim Tarihi 10 Eylül 2024; çek kullanımı 2016-2022 arası dönemde %70 azalan, buna mukabil ortalama çek maliyeti 4 kat artan Singapur'da 2025 yılı sonu itibarıyla kurumsal çek kullanımı kaldırılacaktır. Bkz. <<https://www.mas.gov.sg/news/media-releases/2023/mas-announces-end-2025-timeline-to-eliminate-corporate-checks>> Erişim Tarihi 10 Eylül 2024.

⁴ Ülkemizin 2009-2024 dönemi bankalara ibraz edilen ve karşılıksız işlemi yapılan çek bilgileri için bkz. <https://www.riskmerkezi.org/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/4393/Bankalara_Ibraz_Edilen_ve_Karsiliksiz_Islemi_Yapilan_Cek_Bilgileri_-_Temmuz_2024.pdf> Erişim Tarihi 10 Eylül 2024.

⁵ Müge Tekil, *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu* (Beta 1997) 2; Sefer Oğuz, 'Muhatap Bankanın Çekten Doğan Hukuki Sorumlulukları' (2022) 10 (2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 371, 373.

⁶ Çek Kanunu, Kanun Numarası: 5941, Kabul Tarihi: 14.12.2009, RG 20.12.2009/27438.

yen ve muhatap banka arasında çek anlaşması yapılır (TTK m. 783). Bunun üzerine muhatap banka, çek hesabı sahibine çek defterini teslim eder. Kanun koyucu güven kurumu olan bankaların çek hesabı açıp çek defteri verdiği müşterisini özenli bir şekilde seçmesini istemiştir. Böylece hamilin korunması amaçlanmıştır. Çek hesabı sahibi günlük hayatta borçlarının ifası için çekle ödeme yapmak isteyecektir. Kendilerine çekle ödeme yapma talebinde bulunan kişiler, çekin üzerinde bir bankanın ismini gördükleri için çekle ödemeye olan güvenleri artmaktadır. Çek hesabı sahibinin çek düzenlemesi, muhataba çekin bankada bulunan kendi çek hesabından ödenmesi üzerine talimat vermesidir (TTK m. 780). Hamil, ibraz sürelerine uyararak çeki ödenmesi amacıyla muhatap bankaya ibraz eder. Başka bir deyişle, çekte ödeme emri muhatap bankaya verildiği için, hamil, muhataba çeki usulüne uygun şekilde ibraz ederek ödeme talep edecektir. Bu aşamada, muhatap banka, düzenleyenin hesabında bulunan karşılığı öder. Şayet çekle işleyen hesapta yeterli karşılık yoksa, hamil gerekli işlemleri yaparak diğer borçlulara gidebilecektir. Çekin ödenmesi aşamasında, çekin borçlusu düzenleyen olmasına rağmen, ödeme talep eden hamille ve muhatapla karşılaşılır. Bu noktada, muhatap bankaya TTK ve ÇekK ile belirli bazı işlemleri yaparak çeki ödeme veya ödememe yükümlülüğü getirilmiştir. Dolayısıyla çekte muhatap banka, çek ilişkisinde çek defterinin verilmesinden çekin ödenmesi aşamasına kadar aktif rol oynar. Bu bağlamda, bu çalışmada çekte muhatap bankanın sorumluluğu hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

I. Çekte Muhatabın Belirlenmesi

Çekin unsurlarından biri ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanıdır (TTK m. 780/1-c). TTK m. 780/1-c’de ödeyecek kişi ve muhatap ibaresi bir arada kullanılmıştır. Bunun nedeni, çeklerde ödemenin ödeme yeri kanununa göre yapılması (TTK m. 819) ve bazı ülkelerde çeki ödeyecek kişinin gerçek kişi olabilmesinin de mümkün olmasıdır⁷. Buna karşılık, Türkiye’de ödenecek çeklerde muhatap ancak banka olabilir. Diğer bir kişi üzerine düzenlenen çek yalnız hava vade hükmündedir (TTK m. 782). TTK m. 815 uyarınca Türkiye’de ödenecek çeklerde banka, 5411 sayılı Bankacılık Kanununa (BankK⁸) tabi olan kuruluşlardır. BankK m. 3’te bu kuruluşların mevduat bankaları ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları olduğu düzenlenmiştir. Bankalar ancak anonim şirket şeklinde kurulabilir (BankK m. 7). Bu sebeple, bankalar tacir sıfatını haiz

⁷ Öztan (n 2) 228.

⁸ Bankacılık Kanunu, Kanun Numarası: 5411, Kabul Tarihi: 19.10.2005, RG 01.11.2005/25983.

olup ticaret unvanı kullanmakla yükümlüdür (TTK m. 16; 39). Çekte ödeme emri muhatap bankaya verilir. Çekin üzerinde muhatap olarak ilgili bankanın unvanı ayrıca belirtilir. Bu sayede, çeki eline alan herkes muhatap bankayı görür. Çek defterleri bankalarca bastırılır (ÇekK m. 5/2). TTK'de yer alan çekin şekline ilişkin unsurlar çeklerin basımında göz önüne alınır. Bu nedenle, matbu bir çek formunda muhatap bankanın unvanı basılı şekilde yer almaktadır. Dolayısıyla çek ilişkisinde taraflardan birini banka oluşturmaktadır. Keza bankalar, tacir olduğu için bankaların çeki ilişkin faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir (TTK m. 18). Bu sebeple, kanaatimizce, söz konusu iki faktör aşağıda inceleyeceğimiz muhatap bankanın sorumluluğu hususunda yorum yapılırken ışık tutucu olmalıdır.

II. Çekte Muhatap Bankanın Sorumluluğu

A. Çek Anlaşmasının Kurulması Aşamasında

1. Genel Olarak

Bir çekin düzenlenmesi için, muhatabın elinde düzenleyenin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması ve düzenleyenin bu karşılık üzerinde çek düzenlemek suretiyle tasarruf hakkını haiz olacağına dair muhatapla düzenleyen arasında açık veya zımni bir anlaşma bulunması şarttır. Ancak, bu hükümlere uyulmaması halinde senedin çek olarak geçerliliği etkilenmez (TTK m. 783/1). Buna göre, bir çekin düzenlenmesi için, öncelikle düzenleyen ile muhatap banka arasında çek anlaşması yapılmalıdır. Bu sözleşme, her iki tarafa borç yükler⁹. Çek anlaşmasıyla muhatap banka, düzenleyene karşı kendi üzerine çekilen çekleri ödemeyi yüklenir. Buna karşılık düzenleyen, temel olarak muhatabın ödediği meblağları ona geri ödemeyi taahhüt eder¹⁰. Bunun için düzenleyen, muhatap bankada bir çek hesabı açtırır. Bu hesapta çek bedelinin ödeneceği karşılığı bulundurur. Örneğin Rana Saygın ile X Bankası Anonim Şirketi arasında çek anlaşması yapılmıştır. Bu kapsamda, X Bankası Anonim Şirketi bünyesinde Rana Saygın'a bir çek hesabı açılır. Bu durumda muhatap bankanın yükümlülüğü, Rana Saygın'a bir çek defteri/karnesi vermek ve hamil tarafından bankadan

⁹ Ali Bozer ve Celal Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku* (10. Bası, Banka ve Ticaret Araştırmaları Enstitüsü 2021) 341; Öztan (n 2) 246; Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya ve N. Füsün Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (14. Bası, Vedat Kitapçılık 2019) 328.

¹⁰ Ali Aylı, *Çek Hukukunda Muhatabın Yükümlülükleri* (Seçkin Yayıncılık 2019) 56; Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2. Bası, Turhan Kitabevi 1997) 1086; Öztan (n 2) 243.

ödeme istendiğinde, Rana Saygın'ın hesabında çekin üzerinde yazan bedelin karşılığı varsa bunu ödemektir. Bununla birlikte, çek hesabı sahibi, bankanın daha önceden tanıdığı hatırlı müşterisi olabilir. Çekle işleyen hesapta para olmasa bile banka, müşterisi için çek bedelini ödeyebilir. Dolayısıyla karşılık, muhatap bankanın düzenleyen lehine açtığı ve çek düzenlemek suretiyle tasarrufuna imkân tanıdığı kredi de olabilir¹¹.

Çek anlaşmasının hukuki niteliği öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, çek anlaşmasının hukuki niteliği üçüncü kişi yararına sözleşmedir¹². Bu görüşe göre çek anlaşması lehtar lehine yapılmıştır. Bu nedenle lehtar, çek anlaşmasına dayanarak çek bedelini doğrudan muhatap bankadan talep edebilir¹³. Bu görüş öğretide eleştirilmiştir. Öncelikle hamilin çek bedelini doğrudan muhataptan talep etmesi mümkün değildir. Çünkü çekte kabul yasaktır¹⁴. Bunun yanı sıra, çek anlaşmasının konusu sadece muhatap ile düzenleyen arasındaki ilişkidir¹⁵. Çek anlaşmasının hukuki niteliğine ilişkin öne sürülen diğer bir görüş vekalet sözleşmesi görüşüdür. Bu görüş doğrudan benimsenirse de çek anlaşmasının vekalet sözleşmesine benzeyen yönleri olduğu ileri sürülmüştür¹⁶. Bu yönler her iki sözleşmede de karakteristik edimin iş görme borcu olması¹⁷ ve çek anlaşmasının ücret kararlaştırılmayan vekalet sözleşmesi gibi eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşme niteliği taşımasıdır¹⁸. Türk öğretisinde hâkim görüş¹⁹ çek anlaşma-

¹¹ Ayli (n 10) 53-54; Bozer ve Göle (n 9) 350; Faruk Erem, Turgut Kalpsüz ve Gürkan Çeliban, *İktisadi ve Hukuki Yönden Çek* (2 Basım, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları 1974) 102; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 68; Naci Kınacıoğlu, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5. Baskı, Nobel 1999) 270; Öztan (n 10) 1084; Öztan (n 2) 242; Reha Poroy ve Ünal Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* (24. Bası, Vedat Kitapçılık 2021) 328; Tekil (n 5) 25.

¹² Yaşar Karayalçın, *Ticaret Hukuku III - Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)* (4. Baskı, 1970) 267, 281; Yaşar Karayalçın, *Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler* (1975) 275.

¹³ Erem, Kalpsüz ve Çeliban (n 11) 39; Öztan (n 10) 1092.

¹⁴ Erem, Kalpsüz ve Çeliban (n 11) 39; Öztan (n 10) 1092; çekte kabul yasağından ötürü muhatabın kambiyo ilişkisine dahil olmadığı ve bu nedenle hamilin kambiyo hukukuna dayalı olarak muhataba karşı talep hakkına sahip olmadığı için çek anlaşmasının üçüncü kişi lehine olamayacağı yönünde bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 86.

¹⁵ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 86; Kınacıoğlu (n 11) 268; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 327-328.

¹⁶ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 85; Abuzer Kendigelen ve İsmail Kırca, *Kıymetli Evrak Hukuku* (6. Bası, On İki Levha Yayınları 2022) 283; Ahmet Özsoy, 'Muhatabın Çek Kanunu'na Dayalı Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2020) 18-19; Poroy ve Tekinalp (n 11) 332; Tekil (n 5) 17; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 326.

¹⁷ Tekil (n 5) 17; Özsoy (n 16) 19.

¹⁸ Özsoy (n 16) 18-19.

sının kanunda öngörülen sözleşme tiplerine uymayan kendine özgü (*sui generis*) bir sözleşme olduğu yönündedir. Bu görüşe göre çek anlaşmasına niteliğine uygun düştüğü ölçüde vekalet sözleşmesine ilişkin hükümler uygulanır [6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK²⁰) m. 502/2].

Kanaatimizce çek anlaşması tam üçüncü kişi lehine sözleşme değildir. Zira üçüncü kişi lehine sözleşme; taraflarının kendi adına hareket ettikleri ve bir temsil ilişkisi söz konusu olmadığı halde borçlunun edimini üçüncü kişiye ifa etmekle yükümlü olduğu sözleşmedir²¹. Bu sözleşmeyi düzenleyen temel norm olan TBK m. 129 uyarınca üçüncü kişi lehine sözleşme bağımsız bir sözleşme türü değil, genel bir kavramdır²². Üçüncü kişinin bağımsız bir alacak hakkı ve buna bağlı olarak ifayı talep yetkisi varsa tam üçüncü kişi lehine sözleşme, yoksa eksik üçüncü kişi lehine sözleşme söz konusudur²³. Bu bağlamda, üçüncü kişi lehine sözleşmede üçüncü kişinin talep hakkına sahip olmasının sebebi bu sözleşmedir. Oysa çekte hamil, çek anlaşmasına dayanarak muhataptan çek bedelini talep edemez. Hamil, düzenleyenin düzenlemiş olduğu çekten ve buna TTK'de sonuç bağlanmasından dolayı bu hakkı haizdir. Nitekim çek anlaşması muhatap ve düzenleyen arasında nispi bir ilişkiyi konu edinmektedir. Bunun yanı sıra, çek anlaşmasının hukuki niteliği vekalet sözleşmesi de değildir. Buna göre, vekalet sözleşmesi, vekilin vekalet verenin bir işini görmeyi bir işlemi yapmayı taahhüt ettiği sözleşmedir (TBK m. 502/1). Vekalet sözleşmesinde vekil, vekalet veren adına hareket etmektedir. Buna karşılık, çekte muhatap zorunlu bir unsur olup muhatap banka düzenleyen değil kendi adına işlemleri yapar. Keza muhatap banka, düzenleyenin verdiği her talimatla bağlı değildir. Örneğin muhatap bankanın düzenleyenin ibraz süresi içinde verdiği cayma talimatına uyma yükümlülüğü yoktur (TTK m. 799/1) ve bu süre içinde ibraz edilen çeki öder. Dolayısıyla muhatap bankanın asil sıfatıyla hareket etmesi,

¹⁹ Öztan (n 10) 1097; Öztan (n 2) 247; Ayli (n 10) 61; Gönen Eriş, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak* (2. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016) 1012; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 85; Kendigelen ve Kırcı (n 16) 283.

²⁰ Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.01.2011, RG 04.02.2011/27836.

²¹ Oğuz Sadık Aydos, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023) 159.

²² Üçüncü kişi yararına sözleşme, taraflar arasındaki sözleşmesel ilişkide isimli- isimsiz, tipik-atipik her türlü sözleşme türünü içerebilir. Bkz. Ayşen Çilenti Konuralp, 'Türk Hukukunda Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme ve Hukuki Niteliği Konusunda Bir Değerlendirme' (2020) (146) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 153, 158.

²³ Aydos (n 21) 159-160; Çilenti Konuralp (n 22) 156-157.

düzenleyenin kendi üzerine çek düzenleyebilmesi ve ibraz süresi içinde verilen çekten cayma talimatının muhatap bankayı bağlamaması (TTK m. 799) çek anlaşmasının vekalet sözleşmesinden ayrılan yönleridir²⁴.

Kanaatimizce çek anlaşması kendine özgü (*sui generis*) bir sözleşme de değildir. Zira kendine özgü sözleşmeler kanunda düzenlenmez²⁵. Nitekim kendine özgü sözleşmelerde taraflar, kanunda düzenlenmiş sözleşmelerin unsurlarını içermeyen, bunlar dışında kendilerinin öngördükleri yeni unsurları, yeni bir sözleşme yaratmak amacıyla bir bütünlük içinde bir araya getirirler²⁶. Oysa çek anlaşmasının tarafları ve tarafların asli edim yükümlülükleri TTK m. 783'te açıkça düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, çek anlaşmasının kendine özgü (*sui generis*) sözleşme olduğundan bahisle niteliğine uygun düştüğü ölçüde vekalet sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği belirlenmesinin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü kendine özgü (*sui generis*) sözleşmelere, kanunda düzenlenmemeleri²⁷ ve özel hükümlerde düzenlenmiş yasal sözleşme tiplerine ait herhangi bir esaslı unsura sahip olmamaları²⁸ nedeniyle özel hükümler uygulanmaz²⁹. Dolayısıyla çek anlaşmasına, anlaşmanın niteliğine uygun düştüğü ölçüde vekalet sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulanması söz konusu değildir. Başka bir deyişle, bir sözleşme, kendine özgü (*sui generis*) sözleşme olarak nitelendiriliyorsa, bu sözleşmede boşluk bulunduğu durumda Borçlar Kanunu'nun özel hükümleri uygulanmaz. Çünkü söz konusu sözleşmelerde, bu kıstmda düzenlenmiş yasal sözleşme tiplerinin içerdiği herhangi esaslı bir unsur mevcut olmadığı için, bu sözleşmeler kendine özgü olarak nitelendirilmektedir³⁰.

Kanaatimizce, çek anlaşması kanunda düzenlenmiş isimli bir sözleşmedir. Zira isimli sözleşmeler, Borçlar Kanunu'nun Özel Borç İlişkileri kısmında veya

²⁴ Erem, Kalpsüz ve Çeliban (n 11) 38; Öztan (n 10) 1094.

²⁵ Saibe Oktay, 'İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşlukların Tamamlanması' (1996) 55 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 263, 275-276.

²⁶ Fikret Eren, 'İsimsiz Sözleşmelere İlişkin Bazı Sorunlar' in Derya Ateş ve Alper Bulur (eds), *Turgut Akıntürk'e Armağan* (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2008) 99; Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Cilt I (Vedat Kitapçılık, 2008) 13.

²⁷ Oktay (n 25) 275-276.

²⁸ Eren (n 26) 100.

²⁹ Oktay (n 25) 275-276; Eren (n 26) 100; aynı tespiti, daha önce avukatlık sözleşmesinin hukuki niteliği açısından yapan çalışma için bkz. Raziye Aksu, 'Avukatlık Sözleşmesinin Unsurları ve Hukuki Niteliği' (2016) (27) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 861, 883.

³⁰ Eren (n 26) 100.

özel bir kanun tarafından düzenlenir³¹. Burada önemli olan husus, sözleşmenin esaslı unsurlarının kanun tarafından düzenlenmesidir. Yoksa kanun koyucunun bir sözleşmeyi sadece adlandırması o sözleşmeyi isimli sözleşme yapmaya yetmez³². Bu bağlamda, TTK m. 783'te çek anlaşmasının tarafları belirlenmiştir. Buna göre, çek anlaşması çek hesabı sahibi ile muhatap banka arasında yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, tarafların asli edim yükümlülükleri de kanunda açıkça düzenlenmiştir. Nitekim çek anlaşmasıyla muhatap banka, düzenleyene karşı kendi üzerine çekilen çekleri ödemeyi yüklenir. Buna karşılık düzenleyen, temel olarak muhatapın ödediği meblağları ona geri ödemeyi taahhüt eder.

2. Sorumluluğu Doğuran Durumlar

a. Genel Olarak

Kanun koyucu, çek anlaşmasının kurulması sırasında muhatap bankaya³³ yerine getirmesi gereken bazı yükümlülükler yüklemiştir. Bunları yerine getirmemesi muhatap bankanın hukuki sorumluluğuna yol açar. Muhatap bankanın, çek hesabı açılması ile ilgili olarak ÇekK'de kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirirken belirli bir şekilde davranış tarzında bulunması gerekir. Buna göre muhatap banka, çek hesabı açtırmak isteyeninin yasaklı olup olmadığını bu Kanun hükümlerine göre araştırır; ayrıca ilgilinin ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni gösterir (ÇekK m. 2/1). Bu düzenleme ile muhatap banka açısından özel bir özen yükümlülüğü öngörülmüştür. Bunlar çek hesabı açtırmak isteyeninin yasaklı olup olmadığının araştırılması ile bu kişinin sosyal ve ekonomik durumunun belirlenmesidir. Böylece sahte kimlikle çek hesabı açılmasının ve kötü niyetli kişilerin çeki dolandırıcılık aracı olarak kullanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Zira bir dönem hayali kişiler adına dahi çek hesabı açılmış ve bankalar bir şekilde buna göz yummuşlardır³⁴.

Öğretide bir görüşe göre, ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırı davranan muhatap bankanın sorumluluğu, çek hesabı açıldığı zaman açısından geçerli olup, sonradan değişen durumlar için muhatap bankanın sorumluluğuna

³¹ Oktay (n 25) 263.

³² Oktay (n 25) 264-265.

³³ Bankalar, çekin düzenlenmesiyle birlikte muhatap sıfatını alırlar. Anlatımı kolaylaştırmak açısından çalışmada muhatap banka ibaresi kullanılmıştır.

³⁴ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 74.

gidilemez³⁵. Diğer görüşe göre³⁶ muhatap banka sonradan çek hesabının karşı tarafının çek defteri verilemeyecek duruma gelmesi halinde çek anlaşmasını feshederek çek defterini geri almalıdır. Çünkü çek hesabı açılması işlemi sürekli borç ilişkisi niteliğindedir. Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta³⁷ çek hesabı açıldıktan sonra hesap sahibi tüzel kişi hisselerini devretmiştir. Devirden sonra düzenlenen çeklerin karşılıksız çıktığı uyuşmazlıkta Yargıtay hisseleri devralan kişinin banka tarafından ÇekK m. 2 kapsamında araştırılması gerektiği yönünde karar vermiştir. Kanaatimizce de muhatap banka, çek ilişkisi devam ettiği müddetçe çek hesabı sahibinin durumunu incelemelidir. Çünkü çek ilişkisi sürekli bir ilişkidir. Bu sebeple değişen durumlara göre muhatap banka özen yükümlülüğünün gereğini yerine getirmelidir. Aksini kabul, ÇekK'de öngörülen düzenlemelere aykırı davranışa da cevaz verecektir. Örneğin çek hesabı sahibi, çek hesabı açtırırken tacir çeki almış olabilir. Daha sonra iflas etmesi veya ticareti terk etmesi sebebiyle tacir sıfatını kaybetmiş olabilir. Şayet muhatap bankanın, yükümlülüğünün sözleşmenin devamında bulunmayacağı ileri sürülürse, tacir olmayan bir kişi de tacir çeki kullanmaya devam edebilecektir.

b. Muhatap Bankanın Çek Hesabı Açtırmak İsteyenin Yasaklı Olup Olmadığını Araştırma Yükümlülüğüne Aykırı Davranması

ÇekK m. 5/6'da hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişinin, elindeki bütün çek yapraklarını ait olduğu bankalara iade etmekle yükümlü olduğu ve bu kişi adına yeni bir çek hesabı açılmayacağı düzenlenmiştir. Bu kapsamda muhatap banka, çek hesabı açtırmak isteyen yasalık olup olmadığını araştırmakla yükümlüdür (ÇekK m. 2/1). Başka bir deyişle, muhatap banka, çek hesabı açtırmak isteyen her kişiye çek hesabı açamaz. Bu yükümlülük kapsamında muhatap bankanın çek hesabı açtırmak isteyenlere ilişkin bir takım belge ve kayıtları alması gerekir. Bunlar; yasaklılık durumuna ilişkin Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi ile adli sicil kayıtları ve açık kimliklerini saptamak için fotoğraflı nüfus cüzdanı, pasaport veya sürücü belgesi örnekleri, yerleşim yeri belgeleri, vergi kimlik numaraları, tacir olanların ayrıca ticaret sicili kayıtları, esnaf

³⁵ Seza Reisoğlu, *Çek Hukuku* (2011) 115; Semih Sırrı Özdemir, 'Çek Kanunu Çerçevesinde Bankanın Hesap Açtırmak İsteyen Kişiye İlişkin Araştırma Yükümlülüğü' (2021) 70 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 761, 777; Pınar Uzun Şenol, 'Çekte Muhatap Bankanın Sorumluluğunun Kapsamı' (2013) 8 (2) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 945, 951.

³⁶ Sezer Çabri, 'Muhatap Bankanın Çek Hesabı Açma ve Çek Karnesi Vermesi ile Bundan Doğan Sorumluluğu' (2006) (2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169, 175.

³⁷ Yargıtay 11 HD, E 2013/4615 K 2014/11284, 12.06.2014 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

ve sanatkâr olanların ise esnaf ve sanatkâr sicili kayıtlarıdır (ÇekK m. 2/2). Muhatap bankanın ÇekK m. 2/2'den doğan yükümlülüğüne aykırı olarak söz konusu belge ve kayıtları almaması, çek hesabı açtırmak isteyeninin yasaklı olup olmadığını araştırma yükümlülüğünü de doğal olarak yerine getirememesi anlamına gelir³⁸. Başka bir deyişle, muhatap bankanın ÇekK m. 2/2'den kaynaklanan yükümlülüğüne aykırı davranması dolaylı yoldan hukuki sorumluluğuna da yol açar.

ÇekK m. 2/1'de öngörülen özen yükümlülüğü kapsamında, muhatap banka, çek hesabı açtırmak isteyeninin yasaklı olup olmadığını araştırma yükümlülüğünü yerine getirirken ÇekK m. 2/2'de öngörülen belge ve kayıtların ibrazı ile yetinmemelidir. Zira muhatap banka, aynı zamanda tacir olduğu için basiretli iş adamı gibi davranmalıdır (TTK m. 18). Bunun için de araştırmak, incelemek ve kendisine sunulan belgeleri diğer belgelerle karşılaştırarak teyit etmekle yükümlüdür. Buna göre, öncelikle muhatap banka ibraz edilen nüfus cüzdanı ve vergi kimlik belgesini kontrol etmelidir³⁹. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁴⁰ muhatap bankanın sahte kimliğe dayalı olarak ve özensiz davranarak çek karnesi verdiği gerekçeyle karşılıksız çıkan çek bedelini tazmin etmesi istenmiştir. Olayda muhatap banka, sadece çek hesabı sahibi şirketin müdürünün sunduğu belgelere göre çek karnesi vermiştir. Yargıtay, sunulan belgelere dayanarak çek hesabı açılmasını yeterli görmemiştir. Bunlara ek olarak hem hesap sahibinin hem de çek hesabı açacak şirket yetkilisinin adresinden ekonomik durumlarının araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, muhatap bankanın, verilen kimlik belgelerini teyit etmek için çek hesabı açtırmak isteyen kişiden farklı belge taleplerinde bulunmalıdır. Bunun yanı sıra, kişilerin nüfusa ilişkin bilgileri Merkezi Nüfus İdare Sistemi⁴¹'nde (MERNİS) yer alır. Çek hesabı açtırmak isteyen kişinin MERNİS'de bulunan adresine gidilerek ve tüzel kişinin faaliyet adresi yerinde şirketin çalışır durumda olup olmadığı tespit edilerek sunulan bilgiler kontrol edilmelidir⁴². Keza adrese kayıtlı elektrik, su faturası gibi kanıtlayıcı bilgiler aranması da faydalı olacaktır⁴³.

³⁸ Özsoy (n 16) 74.

³⁹ Yargıtay 11 HD, E 2003/6911 K 2004/1455, 19.02.2004. Karar için bkz. Reisoğlu (n 35) 128.

⁴⁰ Yargıtay 11 HD, 6885/22348, 09.12.2013; aynı yönde Yargıtay 11 HD, 12237/20101, 19.12.2014 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁴¹ MERNİS, nüfus kayıtlarının elektronik ortama aktarılarak merkezi bir yapıda tutulmasını sağlayan sistemdir. Bkz. <[https://www.nvi.gov.tr/mernis#:~:text=Merkezi%20Nüfus%20Idare%20Sistemi%20\(MERNİS\)](https://www.nvi.gov.tr/mernis#:~:text=Merkezi%20Nüfus%20Idare%20Sistemi%20(MERNİS))> Erişim Tarihi 20 Nisan 2024.

⁴² Hanife Aydın, 'Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi 2021) 94.

⁴³ Aydın (n 42) 94; Tekil (n 5) 49.

Çek hesabı ilgilinin, vekilin veya yasal temsilcisinin imzası olmadan açılmaz (ÇekK m. 2/3). Buna göre, muhatap banka, başkası adına çek hesabı açtırılmak isteniliyorsa, ilgili kişiye çek hesabı açtırmak üzere temsil yetkisinin verildiğine ilişkin gerekli belgeleri istemelidir. Bunun yanı sıra, çek hesabı açılmasını veya mevcut çek hesabından çek defteri verilmesini isteyen kişi, her defasında tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı ve kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı hususunda bankaya yazılı beyanda bulunur (ÇekK m. 2/3). Maddede çek anlaşması yapılmadan önce çek hesabı açtırmak isteyen çekte düzenleyen olacak kişiye de yükümlülükler getirilmiştir. Buna göre, ilgili kişi tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığını beyan etmelidir. Zira tacir olan ve tacir olmayan kişilere verilecek çekler açıkça ayırt edilebilecek biçimde bastırılır (ÇekK m. 2/6). Şayet çek hesabı açtıran kişi tacirse, çek, üzerinde banka tarafından “tacir çeki” şeklinde basılmış bir ibareyle kendisine teslim edilir.

Bunun yanı sıra, çekte düzenleyenin çek hesabı açma yasağı olmayabilir; ancak çek hesabı açma yasağı bulunan kişiler çek düzenleyebilmek için başkalarını kullanabilir. Bu yasağın dolanılmaması için çek hesabı sahibi adına imza atmaya yetkili kişiler de kendileri hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı olup olmadığına dair beyanname vermelidir. Nitekim hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı bulunan gerçek kişinin, yönetim organında görev yaptığı veya ticaret siciline tescil edilen yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri verilmez (ÇekK m. 4). Örneğin hesap açtırmak isteyen bir anonim şirkette bu şirketin yönetim kurulu üyelerinin, ticari temsilcilerinin ve özel olarak yetkilendirilmiş olan ticari vekil ile temsilcilerinin çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunup bulunmadığı belirtilmelidir.

Çek hesabı açtırmak isteyen kişinin beyanname verme yükümlülüğüne karşılık muhatap bankaya da bunları talep etme yükümlülüğü getirilmiştir (ÇekK m. 2/3). Buna göre muhatap banka, gerçek veya tüzel kişi adına açılması talep olunan çek hesaplarında bunların, sermaye şirketlerinde ayrıca yönetim organında görev yapanlar ile ticaret siciline tescil edilen şirket yetkililerinin çek hesabı açma yasağının bulunmadığı hususunu kontrol eder. Yasağın bulunmadığına ilişkin sorgulama sonucunu saklar. Bankalar, çek hesabı açtıkları kişiler ile çek hesabı sahibi tüzel kişi ise hesap açılış tarihi itibarıyla tüzel kişi tarafından bildirilen işlem yetkililerini karekod okutma ve bilgi paylaşım sistemine kaydeder (ÇekK m. 2/3). Keza ÇekK m. 7/3 de muhatap bankanın beyanname alma yükümlülüğü olduğunu gösterir. Hüküm uyarınca beyanname almadan veya beyannameye rağmen hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye çek defteri veren banka görevlileri hakkında adli para cezası

uygulanır (ÇekK m. 7/3). Muhatap bankanın anılan beyanname alma yükümlülüğüne aykırı davranması doğrudan hukuki sorumluluğuna yol açmaz. Bu yükümlülüğün ihlaliyle beraber, çek yasaklı olan kişiye çek defteri verilmiş yahut tacir veya esnaf olmayan kişiye tacir çeki verilmiş ise muhatap bankanın hukuki sorumluluğu söz konusu olur⁴⁴. Muhatap bankanın beyanname alma yükümlülüğüne (ÇekK m. 2/3) aykırı davranmasının ardından çek açtırmak isteyen kişiye yasaklı olup olmadığını araştırma yükümlülüğüne (ÇekK m. 2/1) de aykırı davranarak çek yasaklı kişiye çek defteri vermesi hukuki sorumluluğuna yol açar.

c. Muhatap Bankanın Çek Hesabı Açtırmak İsteyenin Ekonomik ve Sosyal Durumunun Belirlenmesi Yükümlülüğüne Aykırı Davranması

i. Çek Hesabı Açtırmak İsteyen Kişinin Ekonomik ve Sosyal Durumunun Belirlenmesinde Aranacak Özen Ölçüsü

Bankanın çek hesabı açması için ilgilinin çek hesabı açma yasağının olmaması yeterli değildir. Banka, çek hesabı açmak isteyen kişinin ekonomik ve sosyal durumunu gerekli basiret ve özeni göstererek belirlemekle de yükümlüdür (ÇekK m. 2/1). Basiret yükümlülüğü; amaca uygun olarak tedbirli, sağduyulu davranmak ve gerçeği değerlendirmek anlamına gelir⁴⁵. Özen yükümlülüğü; özellikle belgelerin eksiksiz ibrazının sağlanması, yüzlerinden incelenmesi, saklanması, gereğinde ibrazı kapsamında gösterilecek dikkati ifade eder⁴⁶. ÇekK genel gerekçesinde çekle işleyecek hesaplarda bankaların özen yükümlülüğünün artırıldığı ifade edilmiştir. Öğretide bir görüşe göre⁴⁷ ÇekK m. 2/1, muhatap bankaya çek hesabı açarken TTK m. 18/2'ye göre artırılmış bir özen yükümlülüğü getirmektedir. Zira çek hesabı açarken muhatap bankaya tıpkı bir kredi müşterisini araştırmada olduğu gibi basiret ve özen sorumluluğu öngörülmüştür⁴⁸. Keza çek hesabının açılması ile diğer bankacılık faaliyetleri arasında ayırım yapılmıştır⁴⁹. Buna karşılık, diğer görüşe göre⁵⁰ ÇekK m. 2/1'de öngörülen özen

⁴⁴ Özsoy (n 16) 77-78.

⁴⁵ Poroy ve Tekinalp (n 11) 385.

⁴⁶ Poroy ve Tekinalp (n 11) 386.

⁴⁷ Mehmet Türcan, 'Yargıtay Kararları Işığında Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi 2021) 78-79; Oğuz (n 5) 378.

⁴⁸ Oğuz (n 5) 378.

⁴⁹ Türcan (n 47) 78-79.

⁵⁰ Bozer ve Göle (n 9) 343; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 74; Öztan (n 10) 1088; Hayri Domaniç, *Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması TTK Şerhi- IV* (Temel Yayınları 1990) 777; Çabri (n 36) 173.

yükümlülüğü, bu düzenleme öngörülmeseydi de zaten mevcuttur. Zira BankK m. 7/1-a uyarınca, anonim şirket olarak kurulmak zorunda olan bankalar, tüzel kişi tacir sıfatını haizdir (TTK m. 16/1). Bu bağlamda bankaların zaten ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir (TTK m. 18/2). Benzer yönde başka bir görüş⁵¹ ÇekK m. 2/1'in TTK m. 18/2'nin tekrarı olduğunu kabul etmekle birlikte bu tekrarın amacı üzerinde durmuştur. Bu tekrar ile basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gereken muhatap banka, müşterilerinin çek hesabının üçüncü kişiler nezdinde zarara yol açabileceği düşünülerek çek hesabı ile normal hesabı ayırt etme hususunda uyarılmaktadır. Yargıtay da önüne gelen uyuşmazlıklarda⁵² bu yükümlülüğü açıklarken bankanın tacir olmasından kaynaklı basiretli davranma zorunluluğuna dayanmıştır. Bu kapsamda bankanın, güven kuruluşu olması ve objektif özen sorumluluğu ışığında çek hamillerini koruyacak her türlü tedbiri almak zorunda olduğu sonucuna varmıştır.

Kanaatimizce ÇekK m. 2/1'de öngörülen özen yükümlülüğü, TTK m. 18/2'den daha farklı bir özene işaret etmemektedir. Aksine ÇekK m. 2, muhatap bankanın TTK m. 18/2'den kaynaklı özen yükümlülüğünü tekrarlar. Zira basiret, gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneği, uzağı görüş, sağgörü, vizyon anlamına gelir⁵³. Basiretli tacir gibi hareket etme (TTK m. 18/2), tacirin ticaretine ilişkin bütün faaliyetlerinde herhangi bir kişiye kıyasla daha dikkatli, tedbirli ve öngörülü bir biçimde hareket etmesidir⁵⁴. Basiretli iş adamı gibi davranmak, tacirin sözleşmesel veya sözleşme dışı (TTK m. 20) iş görme ve hukuki ilişkilerine dayalı bütün ticari faaliyetlerindeki kusur bakış açısı altındaki özeninin ölçü-

⁵¹ Tekil (n 5) 47; Aydın, ÇekK m. 2/1'in TTK m. 18/2'nin tekrarı olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte, yazar, ÇekK m. 2/1'in amacının muhatap bankanın çek hesabı açarken normal hesap açma işlemine nazaran daha fazla dikkat ve özen göstermesi gerektiğini vurgulamak olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Aydın (n 42) 94; iki hüküm arasındaki ilişkiye değinmek için ÇekK m. 2/1'in çek hesabı açılmadan önce çek hesabı sahibinin hakkında kredi müşterisi gibi araştırma yapılmasını amaçlandığına ilişkin bkz. Reisoğlu (n 35) 113.

⁵² Yargıtay 11 HD, 7007/16915, 05.11.2014; Yargıtay HGK, E 2017/411 K 2019/962, 26.09.2019 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁵³ <<https://sozluk.gov.tr/>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024.

⁵⁴ Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya ve N. Füsün Nomer Ertan, *Ticari İşletme Hukuku* (8. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2022) 153; Gamze Çakı Çiftçi, 'Basiretli İş Adamı Gibi Davranma Gerekliğinin Kişi Bakımından Uygulanması' (2023) 11 (2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 879, 880; basiretli iş adamı gibi davranma yükümlülüğü, söz konusu tacirin, ticaretinin özelliği göz önünde tutularak tedbirli ve ileriye makul/mutad bir oranda gören tacirin davranışını ifade eder. Bkz. Hamdi Yasaman ve Reha Poroy, *Ticari İşletme Hukuku* (19. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022) 179.

sünü ifade eder⁵⁵. Bu ölçü subjektif değil, objektif bir özen ölçüsüdür⁵⁶. ÇekK m. 2’de getirilen basiret ve özeni gösterme yükümlülüğü de objektif bir özen yükümlülüğünü ifade eder. İki düzenleme arasında bu açıdan bir farklılık bulunmamaktadır. Bu kapsamda bankalar, çek hesabı açılırken, hafif kusurlarından dahi sorumludur. Nitekim Yargıtay’ın önüne gelen somut olayda⁵⁷ banka tarafından müşterisi adına talebi olmaksızın çek karnesi bastırılmış ve bu çek karnesi sevk sırasında kargoda kaybolmuştur. Kimliği belirsiz kişiler bu çek karnesinden iki adet çek düzenleyerek piyasada tedavüle sokmuştur. Bu çeklerin karşılıksız kalması nedeniyle çek bedelinin tazmini istenmiştir. Yargıtay, güven kurumu olan bankanın en hafif kusurlarından dahi sorumlu olduğu gerekçesiyle çeklerin piyasaya arzında davalı bankanın kusuru bulunduğu karar vermiştir. Keza Yargıtay’ın önüne gelen başka bir uyuşmazlıkta⁵⁸ davacı ile aynı evde kalan ve kendisini oymuş gibi tanıtan kişi, davacının nüfus cüzdanını bulunduğu yerden izinsiz almıştır. Daha sonra bu kişi, davacının nüfus cüzdanındaki fotoğrafının yerine kendi fotoğrafını koymuştur. Hesaptaki parayı çekmek amacıyla davacının hesabının bulunduğu şube dışında başka bir şubeye başvurmuştur. Bu şube tarafından imzanın benzemediğinden bahisle hesabın bulunduğu şubeden provizyon talep edilmiştir. Çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesi, imza örneği tutmadığı için provizyon vermemiştir; ancak, bizzat bu kişinin başvurması üzerine imzanın benzemediğini tespit etmesine rağmen işlem yapmıştır. Yargıtay, bankanın anılan şekilde davranması ve ayrıca en basit tedbirlere dahi başvurmamasını açıkça objektif özen yükümlülüğüne aykırılık olarak değerlendirmiştir. Çünkü banka çalışanları, imzanın gözle fark edilir derecede benzemediği hususunu tespit etmesine rağmen bankanın sistemine yüklenmesi gereken davacının nüfus cüzdanı ve fotoğrafını karşılaştırması veya davacıya telefon, faks vs. ile durumu duyurmak suretiyle basiretli bir tacir gibi sahteciliği önleyici tedbir alması mümkünken bunları yapmamıştır. Bu nedenle, Yargıtay en basit

⁵⁵ Mustafa Alper Gümüş, ‘6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/ II ‘de Yer Alan Basiretli İş Adamı (Tacir) Davranışı Ölçütünün İyiniyetin (TMK m. 3) Varlığının Belirlenmesindeki İşlevi’ (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1221, 1224.

⁵⁶ Yasaman ve Poroy (n 54) 179; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Ticari İşletme Hukuku* (n 54) 153; Çakı Çiftçi (n 54) 881; Mahmut Kizir, ‘Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İşadamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasına Etkisi’ (2011) 19 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 245, 248.

⁵⁷ Yargıtay 11 HD, E 2015/13317 K 2016/3073, 21.03.2016 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁵⁸ Yargıtay HGK, E 2017/153 K 2019/916, 19.09.2019 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

tedbirlere dahi başvurmayan bankanın oluşan zarardan sorumlu olduğuna karar vermiştir. Yargıtay somut olayda davacının kaldığı ve çalıştığı ortam gözetildiğinde nüfus cüzdanı ile hesap cüzdanını gereği gibi sakladığını ve bankayı dolandırmak için iş birliği yaptığının ispat edilemediğini ifade etmiştir. Yargıtay itimat kurumu olan bankaların aldıkları mevduatı sahtecilere karşı özenle korumaları gerektiği ve bu konuda objektif özen yükümlülüğü gereği hafif kusurlarından dahi sorumlu olmaları gerekçesiyle bankanın zarardan sorumlu olduğu ve zarar görenin ortak kusurunun bulunmadığının da kabulü yönünde karar vermiştir.

Özen kavramı, bir ihmal ölçütü olarak iyiniyet kavramının tespitinde de işlev görür⁵⁹. Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁶⁰ banka lehine ipotek tesis edilen taşınmaz, aile konutudur. Yargıtay, bankanın tacir olması nedeniyle teminat olan taşınmazın hukuki ve fiili durumunu ve kullanma şeklini bilmesini gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, bankanın iyiniyet iddiasının dinlenmeyeceğine karar vermiştir. Öğretide bir görüş⁶¹ Yargıtay'ın iyiniyet iddiasını dinlemeyerek "basiretli iş adamı" ölçütünü neredeyse en yüksek derecede özen ölçüsüne eşitlediğini ifade etmiştir. Özel bir kabiliyet veya incelikli iş görmeyi gerekli kılan özel branşlarda iyiniyetli olup olmama değerlendirmesinde daha yüksek bir özen haklı olarak aransa da bunun sözleşme ve hukuka aykırılık değerlendirmesine esas olan en yüksek derecede özen noktasında olmaması gerektiğini de ifade etmiştir. Kanaatimizce basiretli tacir gibi davranma yükümlülüğünün getirdiği objektif özen ölçüsü, güven kurumu olarak kurulan bankaların hafif ihmali halinde dahi sorumlu olmasına yol açar. Bu sebeple, bu özen ölçüsü somut olayda bankanın iyiniyet iddiasının dinlenmemesine neden olmalıdır.

ii. Ekonomik ve Sosyal Durumun Belirlenmesi

Çek hesabı açtırmak isteyen ekonomik gücünün, çek kullanımı bakımından sorun yaratmayacak finansal imkânlarla sahip olacak seviyede olması gerekir. Bu bağlamda, çek hesabı açtırmak isteyen gerçek kişinin gelir durumu, tapuları, banka hesaplarının; tacirin ticari defterleri ile finansal tablolarının çek kullanımına uygunluğu değerlendirilecektir⁶². Bununla birlikte, ÇekK m. 2/1'de

⁵⁹ Gümüş (n 55) 1228.

⁶⁰ Yargıtay 2 HD, E 2010/19635 K 2011/9192, 26.05.2011 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁶¹ Gümüş (n 55) 1230.

⁶² Poroy ve Tekinalp (n 11) 388.

bu değerlendirme açısından net bir kıstas konulmamıştır. Örneğin mevcut malvarlığının karşılıksız çeke neden olmayacak düzeyde olması mı gerekir? Yoksa bankanın sadece her bir çek yaprağı açısından ödemekle yükümlü olduğu tutarları karşılama yeterli midir? Yahut kişinin sınırlı ölçüdeki ticari faaliyetlerini ileri tarihli çek kullanarak zamanında ödemek suretiyle yürütebilmesi yeterli midir⁶³? Nitekim öğretilerde bir görüş⁶⁴ muhatapın çek bedelini tamamen tazmin sorumluluğuna dahi yol açabilecek ekonomik ve sosyal durum araştırmasının, basiret ve özen ölçütüne bağlanmış olmasını soyut nitelik taşımasından dolayı eleştirmiştir. Benzer yönde başka bir görüş⁶⁵ çek hesabı açılmasının ekonomik ve sosyal durum araştırması gibi belirsiz ve içi doldurulması zor bir kıstasa bağlanmasını hem bankanın sorumluluğuna gidilmesini hem de bankanın çek hesabı açmamak için kötü niyetli davranmasını kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Öğretilerde bir görüş⁶⁶ bankanın sermayesi asgari düzeyde yani sadece 50.000 TL olan ve başka varlığı da bulunmayan bir limited şirkete çek hesabı açılmasını aranan basiret yükümlülüğüne aykırılığa örnek olarak vermiştir. Diğer bir görüş⁶⁷ anılan belirsizliğe değinmekle birlikte, ÇekK'nin çekin güvenilir bir ödeme aracı olmasını amaçlaması ve bankanın aynı zamanda sosyal durum araştırması da yapıyor olmasına dayanarak ekonomik durum araştırmasında yüksek bir maddi eşik arandığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Bu görüşe göre çek hesabı açmak isteyen kişinin mevcut malvarlığı, bu kişinin düzenleyeceği çeklerin bedellerini ve çek hesabının işleyişine dair masrafları karşılayabilmenin yanı sıra bu kişinin öngörülemeyen çek düzenleme alışkanlıkları sergilemesi durumunda oluşacak olası masrafları da karşılayacak düzeyde olmalıdır.

Kanaatimizce ÇekK m. 2'de ekonomik güç açısından kesin bir kıstas verilmesi yerinde olmuştur. Çünkü uygulamada özellikle de bankalara duyulan güveni kullanmak isteyen kişiler, verilen kıstası sağlayarak kolaylıkla karşılıksız çek düzenlemek yoluna gidebilirler. Örneğin çek defteri verilmesinin ön koşulu olarak her çek yaprağı açısından 10.000 TL'nin bankada bloke edildiğine yönelik bir kural getirildiğini düşünelim. Bu durumda, çek hesabı sahibi bu meblağı

⁶³ Özdemir (n 35) 783-784.

⁶⁴ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 83-84.

⁶⁵ Hanife Dirikkan, 'Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ile İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı Eleştirisi' (2002) 4 (1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1, 10-11.

⁶⁶ Poroy ve Tekinalp (n 11) 385.

⁶⁷ Özdemir (n 35) 783 vd.

bankanın nezdinde tutarak yine çek düzenler. Bu durum, 10.000 TL'den daha yüksek bedelle çek düzenlenmesi halinde çekin karşılıksız kalmasını engellemez. Aksine, ÇekK m. 2 ile getirilmek istenilen kuralın dolandırılmasına yol açar. Nitekim uygulamada çek hesabı açmak isteyen kişiler, bankanın güvenini kazanmak için altı yedi ay bankaya para yatırmaktadır. Bu yolla çek anlaşması yapmakta ve sonrasında çekle piyasa dolandırıcılığı yoluna başvurmaktadır. Bu sebeple, ÇekK m. 2'deki şekilde geniş bir kavram kullanılması, bankalara takdir hakkı sağlanması açısından yerinde olmuştur. Bu sayede bankaların, tacir olarak basiretli bir iş adamı gibi davranma yükümlülüğünün de gereğinin yerine getirilmesine imkân tanınmıştır.

Sosyal konum, kişinin toplumun diğer fertleriyle olan ilişkileri açısından, iş, mali durum, eğitim ve benzeri değişkenlere göre yerinin belirlenmesi neticesinde ortaya çıkan sonuçtur⁶⁸. Çek hesabı açtırmak isteyen kişinin öncelikle sosyal şöhreti buna müsait olmalıdır⁶⁹. Örneğin; bilanço sahtekarlığı yapmış veya bir işletmenin içini boşaltmış bir iş adamına⁷⁰, ekonomik suçlardan veya yüz kızartıcı suçlardan kesin ceza almış bir kişiye⁷¹ çek hesabı açılması yükümlülüğün ihlali olur. Keza sermayesini kaybetmiş veya borca batık şirketlere çek hesabı açılması bu yükümlülüğe aykırıdır.

Aranan sosyal konum eşiği belirsizdir. ÇekK m. 2'nin gerekçesinde çek hesabı açtırmak isteyen kişinin çek hesabı açtırmayı gerektirecek bir sosyal konuma sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Öğretide bir görüşe göre⁷² bu ifade, sosyal konum açısından gerekli eşiği yukarı çekecek bir anlam taşır. Buna göre kişinin sosyal konumu itibarıyla bir çek hesabını makul şekilde kullanabileceğinin tespiti yeterli değildir. Kişinin sosyal konumunun ulaştığı seviyenin, çek hesabının kullanılmasını bir nevi zorunluluk olarak ortaya çıktığının tespit edilmesi gerekir. Bu nedenle çek hesabı ancak çek kullanmamalarının içinde buldukları sosyal konum nedeniyle olağandışı görüleceği kişilere açılabilir. Diğer bir görüşe göre⁷³ sosyal durum araştırmasıyla hem kişinin sosyal durumunun çek kullanımına uygun olması hem de sosyal konumunun bu kişinin çek kullanımını gerektirmesi

⁶⁸ Özdemir (n 35) 786.

⁶⁹ Poroy ve Tekinalp (n 11) 385.

⁷⁰ Poroy ve Tekinalp (n 11) 386.

⁷¹ Reisoğlu (n 35) 113.

⁷² Özdemir (n 35) 786.

⁷³ Özsoy (n 16) 52.

gerekir. Bu nedenle örneğin maaşı sebebiyle ekonomik durumu iyi olan fakat ticaretle uğraşmayan kişiye⁷⁴ salt ekonomik durumu uygun olduğu için hemen çek defteri verilmemeli, hakkında daha ciddi bir inceleme yapılmalıdır. Çünkü bu kişinin Türkiye şartlarında ve günümüz koşullarında çek defteri talebinde bulunması, hayatın olağan akışına uygun değildir. Kanaatimizce sosyal durum araştırmasının, tacir çeki düzenleyebilmenin şartlarını taşımayan kişilere çek hesabı açılmaması sonucunu doğuracak şekilde değerlendirilmesi yerinde değildir. Zira tacir çeki düzenleyebilmenin şartlarını taşımayanlara çek hesabı açamayacağına ilişkin öngörülmüş kanuni bir yasak söz konusu değildir. Ayrıca, TTK veya ÇekK'de çek hesabı açtırmak isteyen kişinin mesleği açısından bir sınırlandırma getirilmemiştir. Keza çek hesabının çek kullanmamalarının içinde buldukları sosyal konum nedeniyle olağandışı görüleceği kişilere açılacağı görüşü de isabetli değildir. Zira bu değerlendirmenin de çek anlaşması yapılmasını TTK veya ÇekK'nin öngörmediği şekilde kısıtlayan sonuçlar doğurması olasıdır.

Kanaatimizce çek hesabı açtırmak isteyen tacir sıfatı taşımayan gerçek kişilerin malvarlığı üzerinde haciz olması, hiçbir işte çalışmaması veya gelir kaynağının olmaması gibi açık bir durum yoksa bu kişilere çek hesabı açılmalıdır. Tüzel kişi tacir açısından, şirket veya esas sözleşme hükümleri incelenmeli ve bunların bilançodaki verileri dikkate alınmalıdır. Bu noktada, anonim veya limited şirkette açıkça sermaye kaybı veya borca batık olma durumu söz konusu değilse bu kişilere çek hesabı açılmalıdır (TTK m. 376). Buna karşılık, henüz sermaye kaybı aşamasındaysa, bankanın çek hesabı açmak isteyen anonim veya limited şirketin finansal durumunu daha ayrıntılı incelemesi gerekir. Burada çekin bir kredi aracı olarak değil TTK'de ödeme aracı olarak kurgulandığı da göz önüne alınmalıdır. Örneğin üçte ikilik sermaye kaybı olan bir anonim şirket, çek hesabı açtırmak için bankaya başvurduğunda, bu hususta genel kurul toplantısının yapılması beklenmelidir. Çünkü sona erme riskiyle karşı karşıya olan bir şirkete çek hesabı açılması bankanın basiretli davranmadığını ortaya koyar. Nitekim son yıllık bilançoya göre, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının üçte ikisinin zarar sebebiyle karşılıksız kaldığı anlaşıldığı takdirde, derhâl toplantıya çağrılan genel kurul, sermayenin üçte biri ile yetinme veya sermayenin tamamlanmasına karar vermediği takdirde şirket kendiliğinden sona erer (TTK m. 376/2)

⁷⁴ Bu görüşte kullanılan "ticaretle uğraşmayan" ibaresi sorundur. Bu ibare yerine tacir çeki için aranan "tacir sıfatı" ve "ticari ilişki" kavramlarının kullanılması yerinde olurdu. Bu nedenle bu görüşü değerlendirirken, anılan yanlış devam ettirmemek için ticaretle uğraşmayan" ibaresi yerine "tacir çeki düzenleyebilmenin şartlarını taşımayan" ifadesini kullanmayı tercih ettik.

Uygulamada çek hesabı açtırmak isteyen kişiden, karşılıksız çıkan her bir çek yaprağı için bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutara karşılık miktarda parayı banka nezdinde rehinli hesapta bloke etmesi istenebilmektedir⁷⁵. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁷⁶ muhatap bankadan aldığı çek yapraklarının bir kısmının boş ve imzasız olarak çalındığını öne süren ve söz konusu çekler nedeniyle hesabına bloke konulan davacı, blokenin kaldırılmaması üzerine bu bedelin ödenmesi için başlattığı icra takibine yapılan itirazın haksız olduğunu ileri sürmüş ve itirazın iptaline karar verilmesini talep etmiştir. Yargıtay ÇekK m. 3 uyarınca muhatap bankanın süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde yasal sorumluluk miktarına kadar ödeme yapmak yükümlüğü bulunmakta olduğu ve bu yükümlülüğün taraflar arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmünde olduğu da dikkate alındığında muhatap bankanın davacıya teslim edilen ve iade edilmeyen çekler nedeniyle ödemek zorunda kalabileceği yasal sorumluluk bedelinin depo edilmesini istemekte haklı olduğuna hükmetmiştir. Kanaatimizce anılan karar yerinde değildir. Zira bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü, bankaların güven kurumları olmasından hareketle ekonomik sosyal durumun araştırılması şeklindeki basiretli davranma ve özen yükümlülüğünün ihlaline bağlanan bir sonuçtur. Çekte kabulün yasak olması ve muhatap bankanın TTK m. 812 kapsamındaki kusursuz sorumluluğu da bu güvenin diğer yansımalarıdır. Bu bağlamda muhatap banka, maktu nitelikli ve zarardan bağımsız olan kanuni ödeme yükümlülük tutarının önceden depo edilmesini istemekte haklı değildir.

Ekonomik ve sosyal durumun araştırılmasında, çek hesabı sahibi bir tüzel kişiye bunun yetkili temsilcilerinin de durumları araştırılmalıdır. Zira tüzel kişilik için çek hesabı açılabilmesi, bunların ekonomik ve sosyal durumu çek defteri verilmesine uygun olmayan kişilere çek defteri verilebileceği anlamına gelmez. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁷⁷ muhatap bankanın sahte

⁷⁵ <<https://www.vakifkatilim.com.tr/documents/SozlesmelerVeFormlar/cekleisleyenhesaplara-iliskinhukumvekosullari.pdf>> Erişim Tarihi 08 Nisan 2024; <[www.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/sozlesme-ve-formlar/2024/bhs-\(2024-01\).pdf](http://www.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/sozlesme-ve-formlar/2024/bhs-(2024-01).pdf)> Erişim Tarihi 12 Eylül 2024; <<https://www.albaraka.com.tr/documents/hakkimizda/sozlesme-ve-formlar/sozlesmeler/BHS/2024/bhs-tuzel-musteri-tr-2024.pdf>> Erişim Tarihi 12 Eylül 2024.

⁷⁶ Yargıtay HGK, E 2017/19-932 K 2021/868, 29.06.2021; aynı yönde Yargıtay 11 HD, E 2014/17913 K 2015/161, 12.01.2015; Yargıtay 11 HD, E 2015/14998 K 2016/6763, 17.06.2016 <<https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/5941/mlinklist-m.htm>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024.

⁷⁷ Yargıtay 11 HD, 6885/22348, 09.12.2013; aynı yönde Yargıtay 11 HD, 12237/20101, 19.12.2014 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

kimliğe dayalı olarak ve özensiz davranarak çek karnesi verdiği gerekçesiyle karşılıksız çıkan çek bedelini tazmin etmesi istenmiştir. Olayda muhatap banka sadece çek hesabı şirket müdürünün sunduğu belgelere göre çek karnesi vermiştir. Yargıtay sunulan belgelere dayanarak çek hesabı açılmasını yeterli görmemiştir. Bunlara ek olarak hem hesap sahibinin hem de çek hesabı açacak şirket yetkilisinin adresinden ekonomik durumlarının araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Yargıtay, ilk derece mahkemesinin muhatap bankanın çek hesabı açarken yeterli araştırmayı yaptığı yönünde verdiği kararı bozmuştur. Keza Yargıtay'ın önüne gelen başka bir uyuşmazlıkta⁷⁸ karşılıksız çıkan çek, başka birinin kimliğini kullanan kimliği belirsiz bir kişi tarafından düzenlenmiştir. Muhatap bankanın bu kişiye gerekli araştırma yapmadan çek karnesi verdiği ileri sürülmüştür. İlk derece mahkemesi, bozma ilamına uymuştur. Buna göre, şirket yeni kurulmuş olmasına rağmen bankanın ilgili şirketle bir süre çalışıp şirketin ekonomik durumunu incelemediğini tespit etmiştir. Keza bankanın şirketin kurucu ortakları veya şirketi temsil etmeye yetkili kişi hakkında hiçbir istihbarat ve özellikle mali durumları hakkında yeteri kadar araştırma yapmadığını belirtmiştir. Somut olayda karşılıksız çıkan çek ve protestolu senet sorgulaması yapılmadan sadece evrak alınarak çek hesabı açıldığı ve çek karnesi verildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, mahkeme, bankanın şirketin kuruluşundan kısa bir süre sonra salt şirketle çalışılması dikkate alınarak şirket temsilcisi olması nedeniyle ilk defasında çok sayıda çek yaprağı verdiği, bu kişiden talep formu ve çek teslim tutanağı veya sözleşmesi almadığı için muhatap bankanın gerekli özen ve itinaı göstermediğine karar vermiştir. Yargıtay kararı uygun bularak temyiz itirazını reddetmiştir. İstinaf mahkemesi de önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁷⁹ banka tarafından yasaklılık durumu olmadığını gösteren çek sorgulama raporu ile belirli tarih aralığı için alınan geçici şirket bilançosu ve mizanı alınmasını çek hesabı açarken gösterilmesi gereken basiret ve özen yükümlülüğü kapsamında yeterli görmemiştir. Bankanın anılan yükümlülük gereği bu belgelere ilaveten bankanın müşterisiyle yeterli ve zorunlu bir süre çalışması, işlem profilini ve kapasitesini öğrenip ticari faaliyetlerini izlemesi, şirketin ve ortaklarının malvarlığını araştırması, şirketin bulunduğu mahallede istihbarat çalışması yapması gerektiğini ifade etmiştir.

⁷⁸ Yargıtay 11 HD, E 2015/14730 K 2017/2367, 24.04.2017; aynı yönde Yargıtay 11 HD, E 2013/12404 K 2014/2157, 10.02.2014 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁷⁹ İstanbul BAM 12. HD, 469/1619, 13.12.2018 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

3. Sorumluluğun Hukuki Niteliği

Çek hesabı açarken öngörülen yükümlülüğe aykırılığın doğuracağı hukuki sorumluluk kanunda düzenlenmemiştir. Öğretide bir görüşe göre⁸⁰ çek hesabı sahibiyile banka arasındaki banka hesabı açma sözleşmesi üçüncü kişiyi koruyucu sözleşme niteliğindedir. Bu nedenle çek hesabı açarken ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırı davranan muhatap bankanın sorumluluğu sözleşmeye dayanır. Diğer görüşe göre⁸¹ muhatap bankanın anılan yükümlülüğe aykırı davranması, çekin hamiline karşı TBK m. 49 vd. düzenlenen haksız fiil hükümlerine dayalı sorumluluğuna yol açar. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta⁸² banka kendi genel müdürlüğüne yazdığı yazının cevabını beklemeden bir yıl süreyle yasaklı olan kişiye çek hesabı açmış ve çek karnesi vermiştir. Yargıtay bankanın gerekli basiret ve itinaı göstermediği, ihmâl hareketinin haksız fiil oluşturduğunu ifade etmiştir.

Kanaatimizce çek anlaşması üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşme değildir. Üçüncü kişi koruyucu etkili sözleşme, borçlunun koruma yükümlülüklerini alacaklıya karşı olduğu kadar üçüncü kişilere de yaymayı ifade eden bir kavramdır. Bu üçüncü kişiler, alacaklının koruma alanı içinde bulunan ve edime yakınlıkları dolayısıyla en az alacaklı kadar tehlikeye maruz kalan kişilerdir⁸³. Koruma menfaati, alacaklının ifa menfaati dışında, ifa menfaatiyle doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunmayan mal ve şahıs varlığı değerlerinden oluşan menfaat bütünüdür⁸⁴. Hamilin çek anlaşmasına aykırılık sebebiyle maruz kalacağı tehlike, çek bedelinin ödenmemesi nedeniyle uğrayacağı zarardır. Çek bedelinin ödenmesi, düzenleyenden hamile yayılmış muhatap bankanın koruma yükümlülüğü niteli-

⁸⁰ Poroy ve Tekinalp (n 11) 386.

⁸¹ Bozer ve Göle (n 9) 349; Çabri (n 36) 177-178; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 78; Oğuz (n 5) 378; Özsoy (n 16) 53; Reisoğlu (n 35) 113; Kaan Şahinalp 'Çekte Muhatap ve Muhatabın Hukuki Sorumluluğu' (2000) (39) Sayıştay Dergisi 78, 94; Tekil (n 5) 52; Cüneyt Tenekeci, 'Çek Kanunu 2. Madde Kapsamında Muhatabın Sorumluluğu' (2018) 13 (143) Terazi Hukuk Dergisi 157, 161; Türcan (n 47) 80; Aydın (n 42) 96; Aygül Kızılay, 'Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (2014) 88 (4) İstanbul Barosu Dergisi 163, 166; Uzun Şenol (n 35) 951; haksız fiil hükümleri yanı sıra banka hesap açma sözleşmesinin, üçüncü kişiyi koruyucu sözleşme niteliğinden hareketle sözleşmeye dayalı sorumluluğun da söz konusu olabileceğine ilişkin bkz. Poroy ve Tekinalp (n 11) 386.

⁸² Yargıtay 19 HD, 6584/2158, 19.03.1993 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

⁸³ Nihat Yavuz, 'Üçüncü Kişi Koruyucu Etkili Sözleşme ve Bunun Kira Hukukundaki Bazı Yansıma Örnekleri' (2008) 3 (26) Terazi Hukuk Dergisi 27, 27.

⁸⁴ Yavuz (n 83) 27.

ği taşımaz. Çek bedelinin ödenmesi, çek anlaşması kapsamında muhatap bankanın asli borcudur (TTK m. 783⁸⁵). Dolayısıyla çek hesabı açarken ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı davranan muhatap bankanın sorumluluğu sözleşmeye dayalı değildir.

Kanaatimizce, muhatap bankanın buradaki sorumluluğu haksız fiile dayalıdır (TBK m. 49). Zira hamille banka arasında herhangi bir sözleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Buna göre, haksız fiil sebebiyle zararın karşılanması için hukuka aykırı bir fiil, zarar, illiyet bağı ve zarar verenin kusuru gereklidir. Bu açıdan, muhatap bankanın çek hesabı açtırmak isteyeninin yasaklı olup olmadığını araştırmadan veya ilgilinin ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni göstermeden çek hesabı açması, hukuka aykırı fiili oluşturur (ÇekK m. 2/1). Bu sebeplerle hamil çek bedelinin ödenmeyen kısmı kadar zarara uğrar. Çek hamilinin zararının, somut olayda çek bedelinin ödenmeyen kısmını aşan miktarda oluşması da söz konusu olabilir. Bu durumda, tazmin edilmesi gereken zarar bu miktardır. Zira haksız fiil sorumluluğunun ilkeleri bakımından zarar kavramını sadece ödenmeyen çek bedeli ile sınırlamak olanaklı değildir. Bu zararın, muhatap banka tarafından ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı davranılması sebebiyle oluştuğunun hamil tarafından ispatı gerekir.

Öğretide çek hamilinin ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırılık gerekçesiyle bankanın sorumluluğuna doğrudan başvurup başvuramayacağı tartışmalıdır.

Bir görüşe göre⁸⁶ çekte hamilin bu durumda bankanın sorumluluğuna gidebilmesi için öncelikle başvurma borçlularına karşı başvurma hakkını tüketmiş olması gerekir. Bu görüş çek hamilinin esasen düzenleyen ve onun ödeme gücüne güvendiği ve bankanın basiret ve özen yükümlülüğüne aykırı davrandığı gerekçesiyle karşılıksız çek meblağının tamamından sorumlu tutulamayacağı gerekçesine dayandırılmıştır⁸⁷. Nitekim Yargıtay uygulaması⁸⁸ da çek hamilinin

⁸⁵ Aynı yönde bkz. Özsoy (n 16) 23.

⁸⁶ Bozer ve Göle (n 9) 349; Özdemir (n 35) 781; Reisoğlu (n 35) 114.

⁸⁷ Reisoğlu (n 35) 114.

⁸⁸ Yargıtay 11 HD, 3999/5855, 22.09.1988; Yargıtay 11 HD, E 2009/10122 K 2011/1949, 28.02.2011; Yargıtay 11 HD, 3838/ 4448, 07.03.2013; Yargıtay 11 HD, E 2014/14848 K 2015/512, 16.01.2015; Yargıtay 11 HD, E 2014/17385 K 2015/3301, 11.03.2015; Yargıtay 11 HD, 283/4376, 22.10.2020; Yargıtay 19 HD, E 1992/6584 K 1993/2158, 19.03.1993 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

önce düzenleyen ve diğer çek borçlularına başvurarak alacağını tahsil etmesi gerektiği ve bunun yapılamaması durumunda ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırı davrandığı gerekçesiyle bankanın sorumluluğuna gidilebileceği yönündedir. Öğretide karşı yöndeki görüşe göre⁸⁹ çek hamili ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğü ihlal ettiği gerekçesiyle doğrudan bankaya dava açabilmelidir. Zira ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırı davranan muhatap bankanın usulüne uygun ibraz edilen çekin ödenmemesi anında herhalde hamilin zararı oluşmaktadır⁹⁰. Keza muhatapın sorumluluğu, başvurma borçlularından bağımsızdır⁹¹. Bunun yanı sıra, burada hamil lehine yorum yapılmalı ve muhatapın sorumluluğunun herhangi bir sonuç alınamayacağı en başından belli olan kişiler aleyhine takip yapılması şartına bağlanmamalıdır⁹².

Kanaatimizce hamil, çekte düzenleyene veya diğer borçlulara başvurmaksızın muhatap bankadan zararının tazminini isteyebilir. Zira düzenleyen veya diğer borçlulardan çek bedelini talep etme hakkı, TTK'de çek ilişkisi sebebiyle düzenlenmiş bir haktır (TTK m. 808). Oysa muhatap banka, çek ilişkisine dahil değildir. Nitekim çekte, muhatapın kabulü yasaktır (TTK m. 784). Hamilin muhatap bankadan zararını tazmin etmesini istemesi haksız fiile dayalıdır. Bu açıdan her iki yol birbirinden bağımsızdır. Dolayısıyla hamil, düzenleyene veya diğer borçlulara önce başvurulması şartı aranmaksızın doğrudan bankaya tazminat davası açabilmelidir. Somut olayda bankanın davranışının haksız fiildeki hukuka aykırılık unsurunu meydana getirmesi, bankanın kusurlu davranışıyla oluşan zararın arasında illiyet bağı olması aranır. Ayrıca olaydaki kusur dağılımı değerlendirilir.

Bankanın kusurlu davranışı açısından, objektif olarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Bu açıdan, çek hesabı açılmaması gereken bir kişiye çek hesabı açılmış olması bankanın kusurlu olduğunu ortaya koyar. Başka bir deyişle, her bankanın çek hesabı açtırmak isteyen kişiden istemesi gereken bilgi ve belgeleri istememiş olması bankanın kusurlu olduğunu gösterir. Örneğin çek hesabı açılırken kişinin kimlik bilgileri talep edilmelidir⁹³. Bu kimliğin sahte veya gerçek

⁸⁹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 79; Özsoy (n 16) 58; Şahinalp (n 81) 94; Tekil (n 5) 53; Çabri (n 36) 177.

⁹⁰ Tekil (n 5) 53; Özsoy (n 16) 58.

⁹¹ Çabri (n 36) 177.

⁹² Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 79.

⁹³ Yargıtay 11 HD, 283/4376, 22.10.2020 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 16 Eylül 2024.

olduğunun muhatap banka tarafından araştırılması gerekir. Şayet banka bu araştırmayı yapmamışsa, kusurlu sayılır. Bunun yanı sıra, muhatap bankanın çek hesabı açılmaması gereken kişiye çek hesabı açması kural olarak hamilin zararı ile muhatap bankanın davranışı arasında illiyet bağı olduğunu gösterir. Zararın başka bir sebepten kaynaklandığını muhatap banka ispat etmelidir.

4. Sorumluluğa Aykırı Davranmanın Yaptırımı

ÇekK m. 7/3'te beyanname almadan veya beyannameye rağmen, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye veya bu kişinin yönetim organında görev yaptığı veya temsilcisi ya da imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri veren banka görevlileri elli günden yüzelli güne kadar adli para cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür. Böylece ÇekK m. 2/1'de öngörülen yükümlülüğe aykırı davranış sebebiyle doğacak cezai sorumluluk düzenlenmiştir. Buna karşılık, hukuki sorumluluk açıkça düzenlenmemiştir. Bu sebeple, yukarıda tespit ettiğimiz üzere hamil, muhatap bankaya haksız fiile dayalı olarak zararının tazminini isteyecektir.

Öğretide hâkim görüşe göre⁹⁴ çek hesabı açarken öngörülen yükümlülüğe aykırı davranan muhatap banka, çek bedelinin tamamını ödemek zorunda olabilir⁹⁵. Zira haksız fiile sebebiyet veren kural olarak ortaya çıkan tüm zararı öder. Tazmin yükümlülüğünü belirleyen zarara kimin sebebiyet verdiği olup zarar görenin kime güvenerek hareket ettiği değildir⁹⁶. Karşı yöndeki görüşe göre⁹⁷ anılan yükümlülüğe aykırı davrandığı gerekçesiyle bankanın çek bedelinin tamamını ödemesi söz konusu olamaz. Bu görüş; düzenleyenin çek üzerine dilediği rakamı yazabilmesi ve hamilin çekin ödenmesinde esas olarak düzenleyene güvenmesi⁹⁸, muhatapın kambiyo ilişkisinin tarafı olmamasından dolayı hamilin de ondan bağımsız ticari ilişkisinde özen göstermesi gerektiği⁹⁹ gibi gerekçelere dayandırılmıştır.

⁹⁴ Çabri (n 36) 175- 176; Ayli (n 10) 84-85; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 75; Özsoy (n 16) 61.

⁹⁵ Bunun Yargıtay tarafından ilke olarak kabul gördüğüne dair bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 75.

⁹⁶ Özsoy (n 16) 61-62.

⁹⁷ Reisoğlu (n 35) 114-115; Aydın (n 42) 97-98.

⁹⁸ Reisoğlu (n 35) 114-115; Uzun Şenol (n 35) 951.

⁹⁹ Aydın (n 42) 97.

Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹⁰⁰ davalı muhatap banka, davacının kimlik bilgilerinin yer aldığı sahte kimlik belgesini kullanan üçüncü kişi adına çek karnesi vermiştir. Yargıtay basiretli davranma yükümlülüğünü yerine getirmeyen muhatap bankanın, çeklerin karşılıksız çıkması nedeniyle davacı hakkında açılan icra takipleri dahil davacının uğradığı diğer zararları da tazmin etmesi yönünde karar vermiştir. Buna karşılık Yargıtay bazı kararlarında¹⁰¹ muhatap bankayı oluşan zararın tamamından sorumlu tutmamıştır. Tazminatın hesabında zarar gören kişinin müterafik kusurunun da dikkate alınmıştır. Başka bir deyişle Yargıtay ÇekK m. 2/1'e aykırı davranan banka ile düzenleyenin durumunu araştırmadan çeki alan lehtar birlikte kusurlu görmektedir. Kanaatimizce, Yargıtay'ın anılan uygulaması isabetlidir. Çünkü muhatabın özen yükümlülüğüne aykırı davranması haksız fiil niteliğindedir. Bu nedenle zararın meydana gelmesinde hamil kusurlu ise muhatabın sorumluluğu bu kusur oranında indirilmelidir (TBK m. 52¹⁰²).

B. Çek Bedelinin Ödenmesi Aşamasında

1. Karşılığı Bulunan ve Kanunen Ödenmesi Gereken Çekin Ödenmemesi Durumunda

a. Sorumluluğu Doğuran Durumlar

ÇekK m. 3/1'de karşılığı bulunan çekin, hesabın bulunduğu muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin varsa hamilin vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödeneceği düzenlenmiştir. Buna göre, muhatap banka, kendisine ibraz edilen çeki ödemediği önce düzenleyen ile aralarında çek anlaşması bulunup bulunmadığını ve çekin karşılığının mevcut olup olmadığını araştırır (TTK m. 783; ÇekK m. 3/1¹⁰³). Bunun yanı sıra, hamilin ödeme talep

¹⁰⁰ Yargıtay 11 HD, 4323/11350, 02.11.2015 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

¹⁰¹ Banka ve çek hamilinin eşit kusurlu bulunmasının yerinde olduğuna ilişkin bkz. Yargıtay 11 HD, E 2009/13582 K 2011/15381, 17.11.2011 bkz. Türcan (n 47) 83-84; bankanın %60 ve çek hamilinin %40 kusurlu bulunduğu bir karar için bkz. Yargıtay 11 HD, E 1990/3627 K 1991/5677, 28.10.1991. Karar metni için bkz. Reisoğlu (n 35) 115-116; çek hamilinin kusurunun %20'den daha fazla olduğu kabul edilerek müterafik kusurun belirlenmesi gerektiği yönünde bkz. Yargıtay 11 HD, E 2015/14730 K 2017/2367, 24.04.2017 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024; bankanın %75 çek hamilinin %25 kusurlu bulunduğu kararın yerinde olduğuna ilişkin bkz. Yargıtay 11 HD, E 2015/14512 K 2016/1995, 24.02.2016. Karar metni için bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 80.

¹⁰² Çabri (n 36) 176.

¹⁰³ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 318.

etme hakkı çekten kaynaklandığı için, muhatap banka, kendisine ibraz edilen senedin çek niteliğinde olup olmadığını incelemelidir. Bu bağlamda, muhatap banka senedin TTK'de öngörülen çekin şekil şartlarını taşıyıp taşımadığını kontrol etmelidir. İlgili senet, TTK m. 780'de sayılan zorunlu unsurları taşımaktadır. Bunlardan birini veya birkaçını içermeyen senet, 781/2-3'te öngörülen haller dışında çek niteliğini haiz değildir (TTK m781/1). Bu durum, senet metninden anlaşılan def'i oluşturup senette borçlu olan herkesin ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırır. Şayet muhatap banka, bu nitelikteki senedi öderse düzenleyeni zarara uğratmış olur.

Bunun yanı sıra muhatap banka, çekin kanuni ibraz süresine uygun bir şekilde ibraz edilip edilmediğini incelemelidir (TTK m. 796). Ek olarak muhatap banka, çekin üzerinde yer alan kayıtlara göre yetkili hamile ödeme yapmakla yükümlüdür (TTK m. 655, 658, 790, 801). Çekte hamil, çeke zilyet olan kişiyi ifade eder. Hamilin kim olduğu, çekin yazılma türüne göre belirlenir. Şayet çek emre yazılıysa, ciro zincirine; nama yazılı ise alacağın devri ile zilyetliğin geçirilmiş olmasına ve hamiline yazılıysa hak sahibi olduğu iddia eden kişinin çeke zilyet olmasına göre hamil tespit edilir (TTK m. 788¹⁰⁴). Ayrıca muhatap banka; çekin ödenmesine engel hesap üzerinde herhangi bir ihtiyati tedbir, rehin¹⁰⁵, haciz olup olmadığını¹⁰⁶, mahkemece verilmiş bir ödeme yasağı kararı (TTK m. 818/1-s; 757) bulunup bulunmadığını¹⁰⁷ kontrol etmelidir. Son olarak çekte düzenleyenin imzasının hesap sahibine veya yetkili temsilcisine aidiyeti¹⁰⁸ ve çekin sahte veya tahrif edilmiş olup olmadığı irdelenmelidir¹⁰⁹. Bu bağlamda, muhatap banka, anılan tüm bu hususları inceledikten sonra çekin ödenmesine engel bir husus bulunmuyor ise varsa hamilin vergi kimlik numarasını saptadıktan sonra çeki öder (ÇekK m. 3/1).

Karşılığı bulunan ve ödenmesi konusunda herhangi bir engel bulunmayan çeki ödeme yükümlülüğü, muhatap ile düzenleyen arasındaki çek anlaşmasına

¹⁰⁴ Raziye Aksu, 'Yargıtay Kararları Işığında Çekte Zamanaşımına İlişkin Düzenlemelerin İncelenmesi' (2023) 13 (1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 627, 632.

¹⁰⁵ Bankanın ödeme yapmakla yükümlü olmadığı rehnin banka dışında bir kişi lehine kurulmuş, bankaya bildirilmiş veya bankanın bir şekilde haberdar olduğu ve rehin alacaklının rıza vermediği rehin olduğu yönünde bkz. Özsoy (n 16) 89.

¹⁰⁶ Oğuz (n 5) 384.

¹⁰⁷ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 320.

¹⁰⁸ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 319; Kızılay (n 81) 166; Öztan (n 2) 285.

¹⁰⁹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 320; Kızılay (n 81) 166; Kınacıoğlu (n 11) 269.

dayanır¹¹⁰. Bununla birlikte, hamil, çek anlaşmasının tarafı değildir. Bu açıdan öğretide bir görüşe göre¹¹¹ karşılığı olan çeki ödemeyen muhatapın hamile karşı sorumluluğu yoktur. Zira hamil 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu¹¹² m. 695/3'e (TTK m. 783/3) dayanarak muhataba başvuramaz. Bu görüşe göre bu hüküm çekin karşılıksız olması halinde uygulanan ve ancak düzenleyeni sorumlu tutan nitelik taşır. Bunun yanı sıra hamilin muhatap banka aleyhine zenginleşmesi söz konusu değildir. Çünkü muhatap banka nezdindeki karşılık düzenleyene aittir. Diğer görüş haklı olarak karşılığı olan çeki ödemeyen muhatapın hamile karşı sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Zira TTK ve ÇekK'de muhatapın ödeme yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır¹¹³. Buna göre, ÇekK m. 3/1'de karşılığı bulunan çekin, hesabın bulunduğu muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin varsa hamilin vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödeneceği düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, ÇekK m. 3/7'de banka, çekin karşılığının hesapta bulunmasına rağmen ödemenin geciktirilmesi durumunda, hamile, her geçen gün için binde üç gecikme cezası ödemekle yükümlü tutulmuştur. Keza TTK'de çekin ödeneceği kesin bir dille düzenlenmiştir. Örneğin TTK m. 795 uyarınca çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir. Düzenlenme günü olarak gösterilen günden önce ödemek için ibraz olunan çek, ibraz günü ödenir. Benzer şekilde ciro su kabil bir çeki ödeyecek muhatap, cirolar arasında düzenli bir teselsülün var olup olmadığını incelemekle yükümlü ise de cirantaların imzalarının geçerliliğini araştırmak zorunda değildir (TTK m. 801). Bu düzenlemede de muhatap bankanın ödemekle yükümlü olduğu gösterilmektedir. Bu bağlamda, çek bedelini ödemeyen muhatap bankanın hamile karşı sorumluluğu kanundan kaynaklanan bir yükümlülüktür.

¹¹⁰ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 301; Özsoy (n 16) 83; Bozer ve Göle (n 9) 372; Nurkut İnan, *Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk* (Banka ve Ticaret Araştırmaları Enstitüsü 1981) 75-76.

¹¹¹ İnan (n 110) 76.

¹¹² Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6762, Kabul Tarihi: 29.06.1956, RG 09.07.1957/9353.

¹¹³ TTK m. 795/1 ve ÇekK m. 3'de yer alan "ödenir" ibaresinin TTK m. 783/2, 799/1 ve ÇekK m. 3/7, 5/1 ile 7/5 çerçevesinde değerlendirilmesine dayandıran bkz. Bozer ve Göle (n 9) 370; bu yükümlülüğü ÇekK m. 3/7 ve 7/5'e dayandıran bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 302-303; ÇekK m. 3/1 ile 3/7'ye dayandıran bkz. Öztan (n 2) 285; TTK m. 783/1-2 ve ÇekK m. 3/1, 3/7'ye dayandıran bkz. Ayli (n 10) 127-128; TTK m. 795/2, 783/2, ÇekK m. 3/1, 3/7 ve 7/5'e dayandıran Ahmet Tamer, 'Çek Hukuku Bakımından Muhatap Bankanın Kanuni (Asgari) Ödeme Yükümlülüğü' (2013) 24 (85) Bankacılar Dergisi 92, 93.

b. Sorumluluğun Hukuki Niteliği

Öğretide bankanın çeki hamile karşı ödeme yükümlülüğüne aykırı davranması halinde ortaya çıkacak sorumluluğun hukuki niteliği tartışmalıdır. Bir görüşe göre¹¹⁴ bu sorumluluğun hukuki niteliği haksız fiildir. Zira kanunun özel hukuk kişilerini zarardan korumak amacıyla bir davranış tarzına cezai yaptırım getirmesi, hükmün koruma kapsamına aldığı kişi açısından bu davranışın en azından haksız fiil olduğunu gösterir¹¹⁵. Ayrıca hamil ile muhatap banka arasında bir sözleşmesel ilişkinin olmaması, çek anlaşmasının üçüncü kişi yararına bir sözleşme olarak kabul edilememesi ve TTK m. 783/2'e aykırı olarak muhatabın karşılığı olan çek bedelini haksız olarak yetkili hamile ödememesi bu sorumluluğun haksız fiil olduğu görüşüne gerekçe olarak sunulmuştur¹¹⁶. Karşı yöndeki görüşe göre¹¹⁷ bu sorumluluk, kanundan doğan borcun ifa edilmemesi niteliğindedir. Zira bankanın çeki hamile karşı ödeme borcu dayanağını kanundan alır. Hamil ile muhatap banka arasında kanuni bir borç ilişkisi kurulur. Kanundan doğan bu borca aykırılık halinde haksız fiil hükümleri değil, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluğa ilişkin hükümler (TBK m. 112 vd.) kıyasen uygulanır. Öğretide başka bir görüş¹¹⁸ muhatabın ödeme yükümlülüğünü kanundan doğan borç olarak görmekle birlikte, aykırılık halinde ödenmesini tam üçüncü kişi yararına sözleşme hükümlerinin (TBK m. 129/2) kıyasen uygulanacağını ileri sürmüştür. Zira kanundan doğan borç, kanunun özel olarak düzenlediği bazı tipik olgular dışında kalan diğer olgulardan doğan borçtur. Muhatabın karşılığı hazır bulunan çeki ödenmesi yükümlülüğü, kanunla (ÇekK m 3/1) verilmiş görev ve çek anlaşmasıyla verilmiş borç niteliğindedir. Hamil, ibraz ile ödeme talep edebilmektedir. Ayrıca temel ilişkiden soyutlanarak verilmiş olsa da yenileme iradesi yoksa çek ifa uğruna edimdir (TBK m. 133/2) ve ibraz süresinin geçmeden çekten cayılması mümkün değildir (TTK m. 799). Bu nedenle muhatabın hamile ödeme yapma yükümlülüğü, tam üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelenebilir. Muhatap çekin nihai borçlusu olarak kabul edilmelidir (ÇekK m. 3/1). Kanaatimizce muhatabın hamile karşı çeki ödeme yükümlülüğü kanuna dayandığı için sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluğa ilişkin hükümlerin (TBK m. 112 vd.) kıyasen uygulanması isabetli olacaktır.

¹¹⁴ Aydın (n 42) 101; Bozer ve Göle (n 9) 372; Tekil (n 5) 40-41.

¹¹⁵ Tekil (n 5) 40-41.

¹¹⁶ Aydın (n 42) 101.

¹¹⁷ Ayli (n 10) 130; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 307-308; Öztan (n 10) 1203; Özsoy (n 16) 92; Tamer (n 113) 93.

¹¹⁸ Oğuz (n 5) 383.

2. Muhatap Bankanın Kanuni Ödeme Yükümlülüğüne Aykırı Davranması Durumunda

Kanuni ödeme yükümlülüğü; muhatap bankanın ibraz eden düzenleyen dışındaki hamile, süresinde ibraz edilen her çek yaprağı için karşılığının hiç bulunmaması veya kısmen bulunması halinde ödemekle yükümlü olduğu tutardır (ÇekK m. 3/3¹¹⁹). Bu yükümlülük, bankaların çek hesabı açarken ve çek defteri verirken daha özenli davranmasını sağlamasını¹²⁰ ve ayrıca piyasada çeke olan güvenin artmasını amaçlar¹²¹.

Kanuni ödeme yükümlülüğü, karşılığı hiç bulunmayan her çek yaprağı için çek bedeli 9.270 Türk lirası veya üzerinde ise 9.270 Türk lirası, eğer altında ise çek bedeli kadardır. Karşılığı kısmen bulunan¹²² her çek yaprağı için bu yükümlülük; çek bedelini aşmaması şartıyla çek bedeli 9.270 Türk lirası veya altında ise kısmi karşılığı 9.270 Türk lirasına tamamlayacak bir miktar, eğer üzerinde ise üzerinde kısmi karşılığa ilave olarak 9.270 Türk lirasıdır (ÇekK m. 3/3¹²³). Örneğin hesapta hiç karşılık bulunmuyor ve çek bedeli 10.000 TL ise bankanın 9.270 TL ödeyecek ve çekte yazan meblağın 1.730 TL'si karşılıksız kalacaktır. Hesapta hiç karşılık bulunmuyor ve çek bedeli 8.500 TL ise bankanın ödemekle yükümlü olduğu tutar 8.500 TL'dir. Çek bedeli 9.270 TL iken, hesap sahibinin hesabında 6.500 TL varsa, banka hesaptaki 6.500 TL'yi hamile ödediği gibi, geriye kalan kısım olan 2.770 TL'yi de hamile ödemek zorundadır. Çek bedeli 7000 TL iken, hesap sahibinin hesabında yalnızca 4.000 TL varsa, muhatap banka, hesaptaki 4.000 TL'yi hamile ödediği gibi, geriye kalan kısım olan 3.000 TL'yi de hamile ödemekle yükümlüdür. Bununla birlikte, bankanın kısmi karşılığı 9.270 TL'ye tamamlayacak olan miktarı ödeme borcu, hiçbir şekilde çek bedelini aşmayacaktır. Örneğin çek bedeli 8.000 TL iken, hesapta 6.000 TL bulunuyorsa, banka-

¹¹⁹ "Banka garanti tutarı", "banka kaynağı tutarı", "bankanın sorumlu olduğu tutar", "çek yaprak bedeli", "yasal garanti tutarı", "yasal sorumluluk tutarı", "karşılıksız bedeli", "çek yaprağı güvence bedeli", "kanuni garantili çek", "özen ikaz akçesi", "kanuni garantili çek" gibi kavramlar da bu tutarı ifade etmek için kullanılmaktadır. A. Oğuzhan Hacıömeroğlu ve Yavuz Topçu, 'Çek Defterinin Teslimi ile Kurulan Gayri Nakdi Kredi Sözleşmesinin Hukuki Niteliği (2019) 5 (2) Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 192, 194.

¹²⁰ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313; Öztan (n 10) 1301; Poroy ve Tekinalp (n 11) 396; Tamer (n 113) 93.

¹²¹ Tamer (n 113) 94; Hacıömeroğlu ve Topçu (n 119) 217.

¹²² Çekle işleyen hesapta 1 TL dahi bulunması, çekin karşılığının kısmen var olduğu anlamına gelir. Tamer (113) 100.

¹²³ Bu miktarlar ÇekK m. 3/3 uyarınca Merkez Bankasının 2024/1 sayılı Tebliği'ni esas alınarak 2024 yılı için güncellenmiş rakamlardır.

nın kanuni ödeme borcu 3.270 TL ($9.270 - 6.000 = 3.270$ TL) değil, 2.000 TL ($8.000 - 6.000 = 2.000$ TL) olacaktır. Çek bedeli 20.000 TL iken, hesap sahibinin hesabında 4.000 TL varsa banka, hesaptaki tutarın tamamı ve 9.270 TL olmak üzere toplamda 13.270 TL ($4.000 + 9.270 = 13.270$ TL) ödemede bulunacaktır. Çek bedeli 20.000 TL iken, hesap sahibinin hesabında 15.000 TL varsa banka, hesaptaki tutarın tamamını ödedikten sonra, 9.270 TL daha değil, yalnızca çek bedeli ile kısmi karşılık arasındaki tutarı yani 5.000 TL'yi ($20.000 - 15.000 = 5.000$ TL) ödemekle sorumludur.

Kanuni ödeme yükümlülüğü, hamilin talebi şartına bağlı değildir¹²⁴. Bunun yanı sıra, muhatap banka ile düzenleyenin aralarında anlaşarak bu ödeme yükümlülüğünü artırması mümkün olup, azaltmalarıysa mümkün değildir¹²⁵. Kanuni ödeme yükümlülüğünün; hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmünde olduğu öngörülmüştür (ÇekK m. 3/3). Gayri nakdi kredi sözleşmesi her çek yaprağı için muhatapın karşılıksız işleminden sonra nakdi ödeme borcuna dönüşen lehtar belirsiz üçüncü kişinin fiilini üstlenme sözleşmesidir (TBK m. 129/2¹²⁶). Bu yükümlülüğün gayri nakdi kredi sözleşmesi olarak nitelendirilmesinin sebebi muhatapın nakdi ödemeyi sözleşmenin yapıldığı hesap sahibine çek defterinin verildiği zamanda değil, çeki karşılıksız işlemi yapıldığı zamanda yapmasıdır¹²⁷.

Kanuni ödeme yükümlülüğü, banka tarafından bastırılan çek yaprakları üzerine yazılan çeklerde söz konusudur. Zira bankanın bu yükümlülüğü; bankanın hesap sahibiyile çek defterinin teslimi sırasında yapmış olduğu gayri nakdi kredi sözleşmesi olarak nitelenmiş (ÇekK m. 3/3) ve sona ermesi çekin üzerindeki baskı tarihinden itibaren belli süre muhataba ibraz edilmemesine bağlanmıştır (ÇekK m. 3/9¹²⁸). Bunun yanı sıra, bu çekin; zorunlu şekli unsurlarının tam (TTK m. 780; 781), sahte ve tahrif edilmemiş olması da gerekir¹²⁹. Muhatapın kanuni ödeme yükümlülüğünün ortaya çıkması için bu özelliklere sahip çekin, düzenleyen dışında yetkili bir hamil tarafından süresi içinde (TTK m. 796) ibraz edilmesi ve karşılı-

¹²⁴ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 316-317; Tamer (n 113) 101.

¹²⁵ Tamer (n 113) 95.

¹²⁶ Oğuz (n 5) 376; gayri nakdi kredi sözleşmesinin hukuki niteliğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Hacıömeroğlu ve Topçu (n 119) 195 vd.

¹²⁷ Özsoy (n 16) 105; Tamer (n 113) 94; Hacıömeroğlu ve Topçu (n 119) 195.

¹²⁸ Özsoy (n 16) 95-96; Tamer (n 113) 97.

¹²⁹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 311-312.

ğının tamamen veya kısmen bulunmadığına ilişkin karşılıksızdır işleminin yapılması gerekir (ÇekK m. 3/3). Bu çekin ibrazı, muhatabın çek çekilen şubesine yapılabileceği diğer şubelerine yapılabilir (ÇekK m. 3/1¹³⁰). Düzenleyenin herhangi bir şekilde hamil durumuna gelerek çekini inançlı bir işlemle tahsil için üçüncü bir kişiye devretmesi mümkündür. Bu şekilde düzenleyen, bankanın bu yükümlülüğünü kötüye kullanabilir¹³¹. Muhatap bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü, çekin üzerinde yazılı baskı tarihinden itibaren beş yıl içinde muhatap bankaya ibraz edilmemesi halinde sona erer (ÇekK m. 3/9¹³²). Bu bağlamda, bu süre sınırlaması da kanuni ödeme yükümlülüğünün bir şartıdır¹³³. Çek yaprağında çekin basıldığı tarihinin yer almaması durumunda, eğer kanuni ödeme yükümlülüğünün diğer şartları mevcut ise süre sınırlaması olmaksızın yükümlülük var sayılmalıdır. Zira çek defterini bastırmak, bankanın görevidir (ÇekK m. 2/5¹³⁴).

ÇekK m. 3/2'de karşılıksızdır işleminin, bankanın anılan kanuni ödeme yükümlülüğü dışında ve çek bedelinin karşılanamayan kısmıyla sınırlı olarak yapılması öngörülmüştür. Buna göre, bankanın ödeme yükümlülüğünü yerine getirmesiyle çek bedelinin tümü hamile ödenmiş oluyorsa karşılıksız çek söz konusu olmaz. Buna karşılık, bankanın kanuni ödeme yükümlülüğünü ödemesi sonucu çek bedelinin ödenmeyen bir kısmı kaldıysa çek, çek bedelinin ifa edilmeyen kısmıyla sınırlı olarak karşılıksız kalır¹³⁵. Örneğin D, tarafından L lehine 8.000 TL bedelli bir çek düzenlenmiştir. L, muhatap bankaya çeki ibraz etmiş ve muhatap banka, çekle işleyen hesapta karşılık bulunmadığını belirtmiştir. Bu durumda, çek bedeli olan 8.000 TL, muhatap bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu 9.270 TL'den daha azdır. Dolayısıyla böyle bir çekte karşılıksızdır işlemi yapılmaz. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹³⁶, çek, 22.579,25 TL bedelli ve düzenlenme tarihi 30.11.2018'dir. Bu çek, muhatap

¹³⁰ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 310; Bozer ve Göle (n 9) 463; eÇekK m. 10'da çekin sadece üzerine çek çekilen şubeye ibraz edilmesi durumunda kanuni ödeme yükümlülüğünde öngörülen meblağın talep edilebileceği düzenlenmişti.

¹³¹ Bozer ve Göle (n 9) 462; Öztan (n 10) 1303.

¹³² Mehmet Helvacı ve Raziye Aksu, 'Çekte Baskı Tarihinin Muhatap Bankanın Sorumluluğuna Etkisi' (2017) 23 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 223, 233-234.

¹³³ Bozer ve Göle (n 9) 461; Tamer (n 113) 97-98.

¹³⁴ Bozer ve Göle (n 9) 461-462.

¹³⁵ Bozer ve Göle (n 9) 457; Tamer (n 113) 101.

¹³⁶ Yargıtay 19 CD, 3171/12378, 07.19.2020; aynı yönde Yargıtay 19 CD, E 2019/29908 K 2021/792, 01.02.2021 <<https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/5941/mlinklist-m.htm>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024.

bankaya ibraz edilmiş ve banka tarafından çekin üzerine karşılıksızdır işlemi yapılmıştır. Yargıtay, muhatap bankanın hamile süresinde ibraz edilen her çek yaprağı için o yıl için ödeme yapmakla yükümlü olduğu 1.600,00 TL'nin çek bedeli olan 22.579,25 Türk lirasından mahsup edildikten sonra, sanığın çekin karşılıksız kalan kısmı olan 20.979,25 TL adli para cezası ile cezalandırılması yerine, fazla ceza tayin edilerek karar verilmesinde isabet görülmediğine hükmetmiştir. Karşılıksızdır işlemi hamilin çekin arka yüzüne tahsil için bankaya ibraz edildiği tarih, hesap durumu, bankanın yükümlülüğü çerçevesinde ödediği miktar ve ibraz eden gerçek kişinin adı ve soyadı yazılmak, bu kişinin tüzel kişi adına bedeli tahsil etmesi halinde bu husus belirtilmek ve bu kişi ile banka yetkilisi tarafından imzalanmak suretiyle yapılır. Banka tarafından ödenen miktar düşüldükten sonra karşılıksız kalan tutar açıkça belirtilir. Hamilin imzalamaktan kaçınması halinde, karşılıksızdır işlemi yapılmaz (ÇekK m. 3/4). Hamilin imzalamaktan kaçınması durumunda muhatap bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü söz konusu olmayacaktır¹³⁷. Karşılığı bulunmasına rağmen hesap üzerinde rehin veya haciz olması nedeniyle ödenemeyen çek, karşılıksız hükmündedir¹³⁸. Bu nedenle hesap üzerinde rehin veya haciz bulunması muhatapın kanuni ödeme yükümlülüğünü etkilemez¹³⁹. Benzer şekilde konkordato sebebiyle konulan ihtiyati tedbir [2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (İİK¹⁴⁰) m. 287/1] de kanuni ödeme yükümlülüğünü etkilemez. Menfi tespit (İİK m. 72) veya çekin iptali (TTK m. 757) davalarında verilen ihtiyati tedbir kararları ise düzenleyenin ödeme gücüyle alakalı değildir. Bu nedenle bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü yoktur¹⁴¹. ÇekK m. 2/10'da çek hesabı kapatıldıktan sonra, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde ibraz edilen çekler karşılıksızdır işlemine tabi tutulacağı öngörülmüştür. Bu nedenle çek hesabının kapatılmış olması kanunen ödeme yükümlülüğünü etkilemez¹⁴². Bankanın tasfiye sürecine

¹³⁷ Bozer ve Göle (n 9) 462-463.

¹³⁸ Bozer ve Göle (n 9) 460.

¹³⁹ Bozer ve Göle (n 9) 460; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 312; İsmail Kırca, 'Çek Hesabında Bulunan Paranın Haciz, Rehin veya İhtiyati Tedbir Nedeniyle Öden(e)mediği Hallerde Banka Kanunen Sorumlu Olduğu Tutarı Ödemekle Yükümlü müdür? - Yargıtay 11 HD'nin 15.03.2017 Tarih ve E. 2016/1304, K. 2017/1532 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi' (2018) 34 (2) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 23, 25 vd.

¹⁴⁰ İcra ve İflas Kanunu, Kanun Numarası: 2004, Kabul Tarihi: 09.06.1932, RG 19.06.1932/2128.

¹⁴¹ Kırca (n 139) 29-30; herhangi bir ayırım yapmaksızın çekin ihtiyati tedbir nedeniyle ödenmemesi durumunda çekin karşılıksız çek hükmünde olmadığı ve bu nedenle bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü bulunmadığına ilişkin bkz. Bozer ve Göle (n 9) 460-461.

¹⁴² Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313.

girmiş olması da bu yükümlülüğü sona erdirmeyen bir neden olarak karşımıza çıkar¹⁴³.

Muhatap bankanın kanuni ödeme yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda hamile karşı hukuki sorumluluğunun niteliğinin ne olduğu öğretilerde tartışmalıdır. Bir görüşe göre¹⁴⁴ bu durumda banka hamile karşı sözleşmeye aykırılıktan dolayı sorumludur. Zira ÇekK m. 3/3'te hesap sahibi ile muhatap banka arasındaki ilişkinin gayri nakdi kredi sözleşmesi olduğu öngörülmüştür. Bu görüşe göre bankanın garanti taahhüdü değil, sadece bu taahhüde ilişkin sözleşme ilişkisi kanundan (ÇekK m. 3/3) doğmaktadır. Bu yükümlülük kanun koyucu tarafından konulan bir sözleşme ilişkisinden kaynaklandığı için aykırılık halinde sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükümler (TBK m. 112 vd.) uygulanır¹⁴⁵. Öğretilerde başka bir görüşe göre¹⁴⁶ bu durumda bankanın hamile karşı sorumluluğu kanundan kaynaklanır. Bankanın hamile karşı kanunen sorumlu tutulurken bir yandan da hesap sahibiyile banka arasında gayri nakdi kredi sözleşmesi olduğunun düzenlenmesinin çelişki olduğu ifade edilmiştir¹⁴⁷. Bankanın hamile karşı olan sorumluluğunu, muhatap banka ile hesap sahibi arasında kanunen kurulan gayri nakdi kredi sözleşmesiyle açıklamanın mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Zira bu sözleşme üçüncü kişi yararına olmayıp, üçüncü kişiye ödeme yapılması amacı gütmeyen¹⁴⁸. Muhatap bankanın hesap sahibine ve hamile karşı sorumluluğunun ayrı ayrı değerlendirilmesi sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda muhatabın hesap sahibine karşı gayri nakdi kredi sözleşmesine, hamile karşı kanundan doğan borç ilişkisine dayalı olarak sorumluluğu söz konusu olacaktır¹⁴⁹. Son olarak öğretilerde bir görüş¹⁵⁰ bankanın kanuni ödeme yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda hamile karşı haksız fiil hükümlerine dayalı sorumlu olduğunu ileri sürmüştür.

Kanaatimizce muhatabın hamile ve düzenleyene karşı sorumluluklarının ayrı ayrı değerlendirilmesi görüşü yerindedir. Zira muhatabın hamile karşı sorumluluğunu gayri nakdi kredi sözleşmesine dayandırmak mümkün değildir.

¹⁴³ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313.

¹⁴⁴ Tamer (n 113) 102-103.

¹⁴⁵ Tamer (n 113) 94.

¹⁴⁶ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313-314; Özsoy (n 16) 104-105.

¹⁴⁷ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313.

¹⁴⁸ Özsoy (n 16) 104-105.

¹⁴⁹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 313-314; Özsoy (n 16) 104-105.

¹⁵⁰ Bozer ve Göle (n 9) 458.

Muhatabın düzenleyene karşı sorumluluğu, kanunun açık hükmü gereği gayri nakdi kredi sözleşmesine dayanır. Muhatabın hamile karşı sorumluluğu da aynı hükme (ÇekK m. 3/3) dayanarak kanuni borç olarak nitelendirilmelidir.

3. Cayma İşlemi Gerçekleştirilmiş Çekin Ödenmesi Durumunda

a. Cayma Kavramı

Çekte düzenleyen, çeki kural olarak ifa amacıyla düzenler. Çekin içerisine yerleştirilen alacak hakkının ödenmesi hususunda da muhatap bankayı yetkili kılar. Nitekim çek, nitelikli bir havaledir¹⁵¹. Bu kapsamda hamil, kanuni ibraz sürelerine uygun olarak muhatap bankadan çek bedelinin ödenmesini talep edecektir. Muhatap banka da gerekli koşulları inceleyerek düzenleyenin banka hesabında bulunan parayı hamile öder. Bununla birlikte, düzenleyenin çekten cayması da mümkündür (TTK m. 799). Çekten cayma, çekte düzenleyenin muhataba verdiği ödeme yetkisini geri almasıdır¹⁵².

TTK m. 799/1 uyarınca çekten cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade eder. Buna göre, çekten cayma beyanının geçerli olabilmesi için öncelikle ortada zorunlu koşulları bulunan bir çek olmalıdır (TTK m. 780; 781). Bunun yanı sıra, düzenleyen tarafından muhataba tek taraflı, varması gereken bir irade beyanı ile muhataba verilen ödeme emrinin kaldırıldığı bildirilmesi gerekir. Geçerli bir çekin olması ve cayma beyanında bulunulması, cayma işleminin kurucu unsurlarıdır. Bununla birlikte, TTK m. 799/1 uyarınca çekten cayma beyanının ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade edeceği düzenlenmiştir. Buna göre, düzenleyen, her zaman cayma beyanında bulunabilir; ancak bu beyanın hüküm ifade edebilmesi için ibraz sürelerinin geçmiş olması gerekir. Kanaatimizce bu durum, çekten cayma işleminin etkinlik unsurudur. Buna göre, hukuki işlemin “kurucu, geçerlilik ve etkinlik” unsuru şeklinde üç unsur bulunmaktadır¹⁵³. Kurucu unsur, irade beyanı gibi, hukuki işlemin mey-

¹⁵¹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 45; Öztan (n 10) 1033.

¹⁵² Yeşim Aker, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Bası, Beta 2008) 8; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 350; Kendigelen ve Kırca (n 16) 326; Abuzer Kendigelen, ‘Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı’ (1990) 64 (7-8-9) İstanbul Barosu Dergisi 587, 587; Poroy ve Tekinalp (n 11) 352; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 346; Öztan (n 10) 1328; Şafak Narbay, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Bası, Beta 1999) 49; Tekil (n 5) 54.

¹⁵³ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2014) 120 vd.; bu durumun, hukuki işlemin hükümlerini doğruması için gerçekleşmesi gerekli diğer şartlar altında irdelenmesi için bkz. Necip Kocayusufpaşaoğlu, Rona Serozan, Hüseyin Hatemi ve Abdülkadir Arpacı, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, Cilt 1 (6. Bası, Filiz Kitabevi 2014) 92.

dana gelmesi için gerekli unsurdur; etkinlik unsuru ise hukuki işlem kurulduktan sonra, hukuki işlemin sonuçlarını doğurabilmesi için gerekli unsurdur. Bu kapsamda, muhataba cayma beyanının ulaşmasıyla cayma işlemi kurulmaktadır; ancak cayma beyanı hukuki sonuçlarını ve etkilerini ibraz süresinin geçmesiyle doğurmaktadır. Nitekim bu koşulun aranmasının sebebi, çekin ödeme aracı olması ve dolaşım güvenliği açısından oluşturacağı sakıncanın giderilmek istenmesidir¹⁵⁴. Çekte ibraz süreleri TTK m. 796'da açıkça düzenlenmiştir. Bu maddede yazılı süreler, çekte yazılı olan düzenlenme tarihinin ertesi günü başlar. Madde bağlamında çekte ibraz süreleri çek üzerinde yazan düzenleme tarihine göre hesaplanacaktır. Buna göre, çekten caymanın hüküm ifade etmesi için çekin ödeme ve düzenlenme yerine göre hesaplanan ibraz süresinin geçmesi gerekir. Örneğin düzenlenme ve ödeme yeri Antalya ve düzenlenme tarihi 15.04.2024 Pazartesi olan bir çekte, ibraz süresi 10 gündür. Bu çekin ödenmek üzere ibraz edilebileceği son gün, 25.04.2024'tür. Dolayısıyla bu çek açısından, çekten cayma ancak bu tarihten sonra hüküm ifade eder. Bu kapsamda, düzenleyen bu tarih itibarıyla çekten caydığını muhataba bildirebilir ve bu bildirim geçerli olur. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹⁵⁵, cayma tarihinde karşılığı bulunan çek bedelini ödemeyen muhatap bankanın sorumlu olduğu ileri sürülerek karar düzeltme isteminde bulunulmuştur. Yargıtay, eTTK m. 711 (TTK m. 799) uyarınca düzenleyenin ibraz süresinden önce çekten caymasının mümkün olmadığı ve düzenleyen ile lehtar arasındaki hukuki uyuşmazlık sonucu çekten cayılamayacağı gerekçesiyle karar düzeltme istemini reddetmiştir.

Öğretide düzenleyenin ibraz süresi içinde çekten caydığının muhataba bildirmesinin hukuki sonucu tartışmalıdır. Örneğin D tarafından L lehine düzenlenen çekte, düzenlenme tarihi 09.04.2024; ödeme ve düzenlenme yeri Antalya'dır. Buna göre, bu çekin ibraz süresi 10 gün olup söz konusu çek, 19.04.2024 tarihinin sonuna kadar muhatap bankaya ibraz edilmelidir (TTK m. 796). Düzenleyen tarafından 12.04.2024 tarihinde çekten cayılmıştır. İşte bu durumda, cayma beyanının hukuki sonucu ne olacaktır? Bir görüşe göre¹⁵⁶ ibraz süresi içinde düzenleyenin çekten cayma beyanında bulunması durumunda muhatap bankanın seçimlik hakkı vardır. Buna göre, muhatap banka çekten cayma tali-

¹⁵⁴ Eriş, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak* (n 19) 1155; Poroy ve Tekinalp (n 11) 352; Öztan (n 10) 1327; Öztan (n 2) 310.

¹⁵⁵ Yargıtay 11 HD, 487/904, 21.02.1986. Karar için bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 351.

¹⁵⁶ Poroy ve Tekinalp (n 11) 352-353.

matına uymayarak çeki ödemeyi tercih edebilir. Bu durumda, muhatap bankanın düzenleyene karşı ödediği meblağı tazmin yükümlülüğü bulunmaz. Keza muhatap bankanın, çekten cayma talimatına uyararak çeki ödememeyi tercih etmesi halinde de banka hamile karşı sorumlu tutulmaz. Aksini kabul, hamil ile muhatap banka arasında hukuki ilişki bulunmadığı ilkesi ve çekte kabul yasağıyla çelişir. Başka bir görüşe göre¹⁵⁷ muhatabın cayılmış çeki ibraz süresi içinde ödemesi halinde düzenleyene ve ödememesi halinde kimseye karşı sorumluluğu yoktur. Nitekim cayma işlemi, ibraz süresi içinde hükümsüzdür (TTK m. 799). Bu nedenle, ibraz süresi içinde çekten cayılmış ve çek ödenmemişse düzenleyenin hamile karşı karşılıksız çekten doğan sorumluluğu doğar. Diğer bir deyişle, ibraz süresi içinde caymanın hükümsüz sayılması muhatap değil düzenleyen düşünülerek düzenlenmiştir. Düzenleyen ibraz süresi içinde caymış ve muhatap banka çeki ödememiş ise bu çek karşılıksız çek kabul edilir. Buna karşılık, hâkim görüşe göre¹⁵⁸ ibraz süresi içinde yapılan cayma beyanı, ibraz süresi içinde muhatabı bağlamazken bu süre geçtikten sonra muhatabı bağlar. Çünkü çekten cayılabilmesi için ibraz süresi içinde çekin muhataba ibraz edilmemiş olması gerekir. Muhatap banka süresi içinde ibraz edilen ve karşılığı bulunan çeki ödemekle yükümlüdür. Aksi halde, muhatap bankanın sorumluluğu söz konusu olur.¹⁵⁹ Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹⁶⁰ düzenleyen, düzenleme tarihinden iki gün sonra çekten cayma beyanında bulunmuştur. Yargıtay, ibraz süresi içinde yapılan bu işlemin ödeme gününe kadar geçerliliğinden söz edilemeyeceğine, ibraz süresinin geçmesinden sonra hüküm ifade edeceğine karar vermiştir.

Kanaatimizce düzenleyen ibraz süresi içinde çekten caymışsa, bu cayma beyanı hukuken geçerlidir; ancak muhatabı ibraz süresi geçtikten sonra bağlar. Zira TTK m. 799/1'de açıkça çekten caymaya ilişkin iradenin ancak ibraz süresi

¹⁵⁷ İnan (n 110) 51.

¹⁵⁸ Bozer ve Göle (n 9) 377; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 354; Öztan (n 2) 311; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 346; Öztan (n 2) 311; Sıtkı Akyazan, 'Çekin Muhataba İbrası Zorunluluğu ve Çekte Cayma' (1972) 6 (4) *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 687, 691; Okan Albayrak, 'Çekten Cayma ve Ödemeden Men' (2007) 81 (5) *İstanbul Barosu Dergisi* 1973, 1975-1976; Erem, Kalpsüz ve Çeliban (n 11) 136; Eriş, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak* (n 19) 1156; Aker (n 152) 84.

¹⁵⁹ Bozer ve Göle (n 9) 377; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 350-351; Öztan (n 2) 311; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 346; Akyazan (n 158) 691; Albayrak (n 157) 1975-1976; bu sorumluluğa ilişkin bkz. B. 1.

¹⁶⁰ Yargıtay 11 HD, 3852/3866, 23.09.1976 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

geçtikten sonra hüküm ifade edeceği düzenlenmiştir. Buna göre, yukarıda da belirttiğimiz üzere cayma beyanının kurucu unsurları çekin geçerli olması ve cayma beyanında bulunulması; ibraz süresinin geçmesi cayma beyanının etkinlik unsurudur. Dolayısıyla ibraz süresi içinde yapılan cayma beyanı eğer çek süresi içinde usulüne uygun ibraz edilmez ise bu sürenin bitiminden itibaren hüküm ve sonuç doğurur. Bu nedenle, ibraz süresi içinde yapılan cayma beyanının, ibraz süresi bitinceye kadar tarafların sorumlulukları üzerine herhangi bir etkisi yoktur. Bu bağlamda, ibraz süresi içinde cayılan çeki muhatap banka ibraz süresi bitene kadar ödemekle yükümlüdür.

Çekten cayılmamışsa muhatap ibraz süresinin geçmesinden sonra çeki ödeyebilir (TTK m. 799/2). Bu düzenlemede muhataba çek bedelini ödeyip ödememe hususunda seçim hakkı tanınmıştır¹⁶¹. Nitekim Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta¹⁶² aynı düzenleme tarihli 5.000.000 TL, 20.000.000 TL ve rakamla 5.000.000 ancak yazıyla elli milyon TL bedelli olmak üzere üç adet çek bulunmaktadır. Bu çekler, düzenleme tarihinden 1 ay 3 gün geçtikten sonra ibraz edilmiştir. Muhatap banka, düzenleyenden teyit almadan çek bedellerini ödemiştir. Tüm bu nedenlerle tedbirsiz ve dikkatsiz davrandığı ileri sürülen muhatap bankadan düzenleyenin zararını tazmin etmesi istenmektedir. Muhatap banka; çekin ibraz süresi geçtikten sonra ibraz edildiğini ancak düzenleyenin çekten caydığını veya çekin elinden rızası dışında çıktığını belirterek kendisini hiçbir zaman çeki ödemediğini ve düzenleyenin hesabında yeterli karşılığın bulunması nedeniyle çek bedelini ödediğini ileri sürmüştür. Yargıtay, eTTK m. 711/2 (TTK m. 799/2) uyarınca çekten cayma yoksa, ibraz müddeti geçse bile çekin ödeneceği gerekçesiyle muhatabın tazmin yükümlülüğü olmadığı yönünde karar vermiştir. Kanaatimizce de Yargıtay'ın kararı yerindedir. Çünkü TTK m. 799/2'de "ödeyebilir" kavramı kullanılarak çekin ödemesi hususu muhatap bankanın takdirine bırakılmıştır. Buna karşılık, TTK m. 799/2 emredici nitelikte değildir. Bu nedenle, düzenleyen ve muhatabın aralarında anlaşarak çekten cayılmamış olmasına dayalı ödeme yetkisini (TTK m. 799/2) kaldırması mümkündür¹⁶³.

¹⁶¹ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 355; Kendigelen ve Kırca (n 16) 328; Poroy ve Tekinalp (n 11) 354; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 346.

¹⁶² Yargıtay 11 HD, 6479/10597, 16.11.1992 <<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>> Erişim Tarihi 20 Ocak 2024.

¹⁶³ Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 353; Kendigelen ve Kırca (n 16) 327; Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 590; Tekil (n 5) 55; Gönen Eriş, *Açıklamalı - İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku* (5. Bası, Seçkin Yayıncılık 2004) 237.

b. Muhatap Bankanın Düzenleyene Karşı Sorumluluğu

i. Sorumluluğun Hukuki Niteliği

Çekten caymanın hüküm ve sonuç doğurması durumunda, muhatabın çek bedelini hamile ödememesi gerekir. Buna rağmen çek bedelini hamile ödeyen muhatap, düzenleyene karşı sorumlu olur¹⁶⁴. Bu sorumluluğun hukuki niteliği, çekten caymanın hukuki dayanağıyla ilişkilidir.

Öğretide çekten caymanın hukuki dayanağı tartışmalıdır. Bir görüşe göre¹⁶⁵ çekten caymanın hukuki dayanağı muhatap banka ile düzenleyen arasındaki çek anlaşmasıdır. Bu durumda muhatabın anılan sorumluluğu, sözleşmeye aykırılık esasına dayanır¹⁶⁶. Buna karşılık, diğer görüşe göre¹⁶⁷ çekten caymanın hukuki dayanağı çek anlaşması değil, TTK m. 799/1-2'dir. Başka bir görüşe göre¹⁶⁸ çekten cayma kanuna dayanmakla birlikte çekten cayılmış olmasına rağmen ödeme yapan muhatabın sorumluluğu çek anlaşmasına dayanır. Dolayısıyla bu sorumluluk sözleşmeden doğan sorumluluktur. Bu nedenle düzenleyen çek anlaşmasına konulacak bir hükümle önceden çekten cayma yetkisinden feragat edebilir. Kanaatimizce de cayılan çekin ödenmesinden kaynaklanan muhatap bankanın düzenleyene karşı sorumluluğu, çek anlaşmasına dayanır. Çünkü çek anlaşmasında muhatap banka ile düzenleyen; muhatabın elinde düzenleyenin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunacağı ve düzenleyenin bu karşılık üzerinde çek düzenlemek suretiyle tasarruf hakkını haiz olacağı hususunda anlaşılır (TTK m. 783). Çek anlaşması gereği düzenleyen, çek üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. Düzenleyen, nasıl çek düzenleyerek borç altına girebiliyorsa, TTK m. 799 bağlamında bu çekin ödenmemesi üzerine muhatap bankaya da talimat verebilir.

ii. Sorumluluğun Koşulları

Muhatap bankanın, cayma işlemi gerçekleştirilmiş bir çekten dolayı sorumluluğuna gidilebilmesi için öncelikle geçerli bir çeke yönelik cayma beyanında

¹⁶⁴ Albayrak (n 158) 1973-1974; Bozer ve Göle (n 9) 377; Tekil (n 5) 56; Ülgen, Helvacı, Kaya ve Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (n 9) 346; Narbay (n 152) 80; İnan (n 110) 51.

¹⁶⁵ Öztan (n 10) 1328; Poroy ve Tekinalp (n 11) 352; Tekil (n 5) 56; Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 594.

¹⁶⁶ Tekil (n 5) 56; Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 594.

¹⁶⁷ Aker (n 152) 9; Albayrak (n 158) 1974; Eriş, *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak* (n 19) 1156; Eriş, *Açıklamalı - İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku* (n 163) 237; Narbay (n 152) 49.

¹⁶⁸ İnan (n 110) 94.

bulunulmalıdır. Çekten cayma niteliği gereği sadece düzenleyen tarafından kullanılabilen bir haktır¹⁶⁹. Düzenleyen bu hakkı, muhataba yöneltilmesi gereken ve karşı tarafa ulaşmakla hüküm ifade eden bir beyan ile kullanır¹⁷⁰. Cayma beyanı için herhangi bir geçerlilik şekli öngörülmemişse de yazılı yapılması ispat kolaylığı sağlar¹⁷¹. Cayma beyanın açık olması ve cayılan çekin ayırıcı vasıflarını göstermesi gerekir¹⁷². Düzenleyenin caymak istediği çekin unsurlarını yanlış bildirmesi sebebiyle düzenleyenin gerçekte caymak istediği çekin ödenmesinden muhatap sorumlu tutulamaz. Çünkü düzenleyen yanlış bilgi vermesinin sonuçlarına kendisi katlanmalıdır¹⁷³. Cayma beyanının bağlayıcı olması için herhangi bir gerekçeye dayanması gerekmez¹⁷⁴. Cayma bozucu yenilik doğuran bir haktır. Yenilik doğuran haklar kural olarak şarta bağlanmaz. Bu nedenle cayma beyanı, kayıtsız şartsız olmalıdır¹⁷⁵. Düzenleyenin buna uygun cayma beyanı, ibraz süresinin bitiminden itibaren hüküm ve sonuç doğurur. Geçerli bir cayma beyanının var olmasına rağmen çekin ödenmesi muhatapın sorumluluğuna yol açar. Bu ödeme, nakdi veya kaydi olarak yapılmış olabilir¹⁷⁶. Şayet cayma beyanını dikkate alan muhatap banka ödeme yapmamışsa, sorumluluğu doğmaz.

c. Muhatap Bankanın Hamillere Karşı Sorumluluğu

Çekten cayma ibraz süresi geçtikten sonra hüküm doğurur (TTK m. 799/1). Bu nedenle süresinde ibraz edilen çeki, çekten cayıldığı gerekçesiyle ödemeyen muhatap bankanın, hamile karşı haksız fiil hükümlerine dayalı sorumluluğu doğar (TBK m. 49¹⁷⁷). Bu durumda, hamil ödenmeyen çek bedeli sebebiyle oluşan zararını muhatap bankadan talep edebilir.

¹⁶⁹ Bozer ve Göle (n 9) 375; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 353; Kendigelen ve Kırca (n 16) 327; Aker (n 152) 89.

¹⁷⁰ Aker (n 152) 88; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 353.

¹⁷¹ Bozer ve Göle (n 9) 374-375; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 354; Aker (n 152) 92; Tekil (n 5) 59.

¹⁷² Tekil (n 5) 59-60; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 353 Kendigelen ve Kırca (n 16) 327; Aker (n 152) 94.

¹⁷³ Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 597; Tekil (n 5) 60.

¹⁷⁴ Bozer ve Göle (n 9) 375; Kendigelen, *Çek Hukuku* (n 2) 353; Kendigelen ve Kırca (n 16) 327; Aker (n 152) 90.

¹⁷⁵ Tekil (n 5) 60.

¹⁷⁶ Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 597; Tekil (n 5) 60.

¹⁷⁷ Tekil (n 5) 61; Kendigelen, 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (n 152) 601.

Sonuç

Bu çalışmada çekte muhatap bankanın sorumluluğu incelenmiştir. Çekin unsurlarından biri ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanıdır (TTK m. 780/1-c). Türkiye’de ödenecek çeklerde muhatap ancak banka olabilir. Bankalar ancak anonim şirket şeklinde kurulabilir (BankK m. 7). Bu sebeple, bankalar tacir sıfatını haiz olup ticaret unvanı kullanmakla yükümlüdür (TTK m. 16; 39).

Muhatap banka, kendisine ibraz edilen çeki ödemediği önce, düzenleyen ile aralarında çek anlaşması bulunup bulunmadığını ve çekin karşılığının mevcut olup olmadığını araştırır (TTK m. 783; ÇekK m. 3/1). Bunun yanı sıra, hamilin ödeme talep etme hakkı çekten kaynaklandığı için, muhatap banka, kendisine ibraz edilen senedin çek niteliğini (TTK m. 780; 781); çekin kanuni ibraz süresine uygunluğunu (TTK m. 796) ve ibraz eden kişinin yetkili hamil sıfatını (TTK m. 655; 658; 790; 801) kontrol etmekle yükümlüdür. Ayrıca çekte düzenleyenin imzasının hesap sahibine veya yetkili temsilcisine aidiyeti ve çekin sahte veya tahrif edilmiş olup olmadığı irdelenmelidir. Bu bağlamda, muhatap banka, anılan tüm bu hususları inceledikten sonra çekin ödenmesine engel bir husus bulunmuyor ise varsa hamilin vergi kimlik numarasını saptadıktan sonra çeki öder (ÇekK m. 3/1). Karşılığı bulunan ve ödenmesi konusunda herhangi bir engel bulunmayan çeki ödeme yükümlülüğü, muhatap ile düzenleyen arasındaki çek anlaşmasına dayanır. Bununla birlikte, çek bedelini ödemeyen muhatap bankanın hamile karşı sorumluluğu kanundan kaynaklanır (ÇekK m. 3).

Muhatap banka, ibraz eden düzenleyen dışındaki hamile, süresinde ibraz edilen her çek yaprağı için karşılığının hiç bulunmaması veya kısmen bulunması halinde öngörülen belli miktarda tutarı ödemekle yükümlü kılınmıştır (ÇekK m. 3/3). Kanuni ödeme yükümlülüğü, hamilin talebi şartına bağlı değildir. Kanuni ödeme yükümlülüğünün; hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmünde olduğu öngörülmüştür (ÇekK m. 3/3). Kanuni ödeme yükümlülüğü, banka tarafından bastırılan çek yaprakları üzerine yazılan çeklerde söz konusudur. Bunun yanı sıra, bu çekin; zorunlu şekli unsurlarının tam (TTK m. 780; 781), sahte ve tahrif edilmemiş olması da gerekir. Muhatabın kanuni ödeme yükümlülüğünün ortaya çıkması için bu özelliklere sahip çekin, düzenleyen dışında yetkili bir hamil tarafından süresi içinde (TTK m. 796) ibraz edilmesi ve karşılığının tamamen veya kısmen bulunmadığına ilişkin karşılıksızdır işleminin yapılması gerekir (ÇekK m. 3/3). Muhatap bankanın kanuni ödeme yükümlülüğü, çekin üzerinde yazılı baskı tarihinden itibaren beş yıl içinde muhatap ban-

kaya ibraz edilmemesi halinde sona erer (ÇekK m. 3/9). Muhatap bankanın kanuni ödeme yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda muhatabın hamile ve düzenleyene karşı sorumluluklarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Muhatabın düzenleyene karşı sorumluluğu, kanunun açık hükmü gereği gayri nakdi kredi sözleşmesine dayanır. Muhatabın hamile karşı sorumluluğu da aynı hükme (ÇekK m. 3/3) dayanarak kanuni borç olarak nitelendirilmelidir.

TTK m. 799/1 uyarınca çekten cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade eder. Geçerli bir çekin olması ve cayma beyanında bulunulması, cayma işleminin kurucu unsurlarıdır. Bununla birlikte, TTK m. 799/1 uyarınca çekten cayma beyanının ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade edeceği düzenlenmiştir. Buna göre, düzenleyen, her zaman cayma beyanında bulunabilir; ancak bu beyanın hüküm ifade edebilmesi için ibraz sürelerinin geçmiş olması gerekir. Kanaatimizce bu durum, çekten cayma işleminin etkinlik unsurudur. Etkinlik unsuru, hukuki işlem kurulduktan sonra, hukuki işlemin sonuçlarını doğurabilmesi için gerekli unsurdur. Bu kapsamda, muhataba cayma beyanının ulaşmasıyla cayma işlemi kurulmaktadır; ancak cayma beyanı hukuki sonuçlarını ve etkilerini ibraz süresinin geçmesiyle doğurmaktadır. Kanaatimizce düzenleyen ibraz süresi içinde çekten caymışsa, bu cayma beyanı hukuken geçerlidir; ancak muhatap ibraz süresi geçtikten sonra bağlar. Çekten cayılmamışsa muhatap ibraz süresinin geçmesinden sonra çeki ödeyebilir (TTK m. 799/2). Bu düzenlemede muhataba çek bedelini ödeyip ödememe hususunda seçim hakkı tanınmıştır. Çekten caymanın hüküm ve sonuç doğurması durumunda, muhatabın çek bedelini hamile ödememesi gerekir. Buna rağmen çek bedelini hamile ödeyen muhatap, düzenleyene karşı sorumlu olur.

Kaynakça

- Aker Y, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Bası, Beta 2008)
- Aksu R, 'Avukatlık Sözleşmesinin Unsurları ve Hukuki Niteliği' (2016) (27) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 861-891
- , 'Yargıtay Kararları Işığında Çekte Zamanaşımına İlişkin Düzenlemelerin İncelenmesi' (2023) 13 (1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 625-670
- Akyazan S, 'Çekin Muhataba İbrazi Zorunluluğu ve Çekte Cayma' (1972) 6 (4) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 687-691
- Albayrak O, 'Çekten Cayma ve Ödemeden Men' (2007) 81 (5) İstanbul Barosu Dergisi 1973-1981
- Aydın H, 'Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi 2021)
- Aydos OS, *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)* (3. Bası, Seçkin Yayıncılık 2023)
- Ayli A, *Çek Hukukunda Muhatapın Yükümlülükleri* (Seçkin Yayıncılık 2019)
- Bozer A ve Göle C, *Kıymetli Evrak Hukuku* (10. Bası, Banka ve Ticaret Araştırmaları Enstitüsü 2021)
- Çabri S, 'Muhatap Bankanın Çek Hesabı Açma ve Çek Karnesi Vermesi ile Bundan Doğan Sorumluluğu' (2006) (2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169-179
- Çakı Çiftçi G, 'Basiretli İş Adamı Gibi Davranma Gerekliğinin Kişi Bakımından Uygulanması' (2023) 11 (2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 879-908
- Çilenti Konuralp A, 'Türk Hukukunda Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme ve Hukuki Niteliği Konusunda Bir Değerlendirme' (2020) (146) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 153-185
- Diallo A and Shy O, 'Use of Checks in Selected Countries' (2023) 23 (1) <<https://www.atlantafed.org/-/media/documents/banking/consumer-payments/research-data-reports/2023/07/14/use-of-checks-in-selected-countries.pdf>>
- Dirikkan H, 'Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ile İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı Eleştirisi' (2002) 4 (1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-37
- Domaniç H, *Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması TTK Şerhi- IV* (Temel Yayınları 1990)
- Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2014)
- , 'İsimsiz Sözleşmelere İlişkin Bazı Sorunlar', in Derya Ateş ve Alper Bulur (eds), *Turgut Akıntürk'e Armağan* (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2008)
- Eriş G, *Açıklamalı- İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku* (5. Bası, Seçkin Yayıncılık 2004)
- , *Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Kıymetli Evrak* (2. Bası, Seçkin Yayıncılık 2016)

- Gümüş MA, '6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/ II 'de Yer Alan Basiretli İş Adanı (Tacir) Davranışı Ölçütünün İyiniyetin (TMK m.3) Varlığının Belirlenmesindeki İşlevi' (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1221-1240
- Hacıömeroğlu AO ve Topçu Y, 'Çek Defterinin Teslimi ile Kurulan Gayri Nakdi Kredi Sözleşmesinin Hukuki Niteliği (2019) 5 (2) Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 192-221
- Helvacı M ve Aksu R, 'Çekte Baskı Tarihinin Muhatap Bankanın Sorumluluğuna Etkisi' (2017) 23 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 223-248
- İnan N, *Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk* (Banka ve Ticaret Araştırmaları Enstitüsü 1981)
- Karayalçın Y, *Ticaret Hukuku III - Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)* (4. Baskı, 1970)
- , *Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler* (1975)
- Kendigelen A, *Çek Hukuku* (6. Bası, On İki Levha Yayınları 2021)
- , 'Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı' (1990) 64 (7-8-9) İstanbul Barosu Dergisi 587-621
- , ve Kırca İ, *Kıymetli Evrak Hukuku* (6. Bası, On İki Levha Yayınları 2022)
- Kınacıoğlu N, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5. Baskı, Nobel 1999)
- Kırca İ, 'Çek Hesabında Bulunan Paranın Haciz, Rehin veya İhtiyati Tedbir Nedeniyle Öden(e)mediği Hallerde Banka Kanunen Sorumlu Olduğu Tutarı Ödemekle Yükümlü müdür? - Yargıtay 11 HD'nin 15.03.2017 Tarih ve E. 2016/1304, K. 2017/1532 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi' (2018) 34 (2) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 23-30
- Kızıl A, 'Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (2014) 88 (4) İstanbul Barosu Dergisi 163-178
- Kızır M, 'Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İşadamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasına Etkisi' (2011) 19 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 245-282
- Kocayusufoğlu N, Serozan R, Hatemi H ve Arpacı A, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Cilt 1* (6. Bası, Filiz Kitabevi 2014)
- Narbay Ş, *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı* (2. Bası, Beta 1999)
- Oğuz S, 'Muhatap Bankanın Çekten Doğan Hukuki Sorumlulukları' (2022) 10 (2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 371-393
- Oktay S, 'İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşlukların Tamamlanması' (1996) 55 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 263-296
- Özdemir SS, 'Çek Kanunu Çerçevesinde Bankanın Hesap Açtırmak İsteyen Kişiye İlişkin Araştırma Yükümlülüğü' (2021) 70 (3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 761-799

- Özsoy A, 'Muhatapın Çek Kanunu'na Dayalı Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2020)
- Öztan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2. Bası, Turhan Kitabevi 1997)
- , *Kıymetli Evrak Hukuku* (26. Baskı, Yetkin Yayınları 2022)
- Poroy R ve Tekinalp Ü, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* (24. Bası, Vedat Kitapçılık 2021)
- Reisoğlu S, *Çek Hukuku* (2011)
- Şahinalp K, 'Çekte Muhatap ve Muhatapın Hukuki Sorumluluğu' (2000) (39) Sayıştay Dergisi 78-113
- Tamer A, 'Çek Hukuku Bakımından Muhatap Bankanın Kanuni (Asgari) Ödeme Yükümlülüğü' (2013) 24 (85) Bankacılar Dergisi 92-111
- Tandoğan H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Cilt I (Vedat Kitapçılık 2008)
- Tekil M, *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu* (Beta 1997)
- Tenekeci C, 'Çek Kanunu 2. Madde Kapsamında Muhatapın Sorumluluğu' (2018) 13 (143) Terazi Hukuk Dergisi 157-167
- Türcan M, 'Yargıtay Kararları Işığında Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi 2021)
- Uzun Şenol P, 'Çekte Muhatap Banka Sorumluluğunun Kapsamı' (2013) 8 (2) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 945-967
- Ülgen H, Helvacı M, Kaya A ve Nomer Ertan NF, *Kıymetli Evrak Hukuku* (14. Bası, Vedat Kitapçılık 2019)
- , *Ticari İşletme Hukuku* (8. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2022)
- Yasaman H ve Poroy R, *Ticari İşletme Hukuku* (19. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022)
- Yavuz N, 'Üçüncü Kişi Koruyucu Etkili Sözleşme ve Bunun Kira Hukukundaki Bazı Yansıma Örnekleri' (2008) 3 (26) Terazi Hukuk Dergisi 27-35
- Yıldırım AH, 'Türk Hukuku'nda Vadeli Çek (İleri Tarihli Çek) ve Bunun Doğurduğu Sonuçlara İlişkin Bazı Tespitler' (2017) 21 (4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91-119

İnternet Kaynakları

<<https://karararama.yargitay.gov.tr/>>

<<https://legalbank.net/arama/mahkeme-kararlari>>

<<https://lib.kazanci.com.tr/yargitay/>>

<<https://sozluk.gov.tr/>>

<<https://treasury.gov.au/sites/default/files/2023-12/c2023-471331-cp.pdf>>

<<https://www.albaraka.com.tr/documents/hakkimizda/sozlesme-veformlar/sozlesmeler/BHS/2024/bhs-tuzel-musteri-tr-2024.pdf>>

<<https://www.mas.gov.sg/news/media-releases/2023/mas-announces-end-2025-timeline-to-eliminate-corporate-checks>>

<[https://www.nvi.gov.tr/mernis#:~:text=Merkezi%20Nüfus%20İdaresi%20Sistemi%20\(MERNİS\)](https://www.nvi.gov.tr/mernis#:~:text=Merkezi%20Nüfus%20İdaresi%20Sistemi%20(MERNİS))>

<https://www.riskmerkezi.org/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/4393/Bankalara_ibraz_Edilen_ve_Karsiliksiz_Islemi_Yapilan_Cek_Bilgileri_-_Temmuz_2024.pdf>

<<https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/diger/sozlesmeler-ve-formlar>>

<[www.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/sozlesme-ve-formlar/2024/bhs-\(2024-01\).pdf](http://www.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/sozlesme-ve-formlar/2024/bhs-(2024-01).pdf)>